

DE FRYSKE MARREN

BREDE
WELVAART
VOOR
DE FRYSKE
MARREN

VISIE TOT VOORBIJ 2030

Beste inwoners van De Fryske Marren,

Dit voorwoord schrijf ik aan het eind van 2021. De tijd dat je onder de kerstboom het jaar dat achter je ligt nog even overdenkt. Er zijn veel zaken om bij stil te staan. Dat heb ik deels gedaan in mijn weblog, in de toespraak bij mijn herbenoeming en ook in het nieuwjaarsfilmpje komen die zaken aan de orde. Hier wil ik het graag hebben over de visie van De Fryske Marren. Dit jaar hebben we in een brede kring nagedacht over onze toekomst. Wat voor gemeente wil De Fryske Marren zijn? Voor de inwoners van nu, maar ook van de toekomst. We hebben ons laten inspireren door initiatieven van buiten de gemeente. Wat mij daarin sterk is bijgebleven, is dat we in de beslissingen van nu moeten nadenken over de consequenties daarvan voor onze inwoners, maar óók voor mensen elders en voor toekomstige generaties. Welk dorp, welke stad, welk landschap, wat voor samenleving, wat voor cultuur dragen wij over aan onze achterkleinkinderen. Er is zoveel energie binnen onze gemeente om daarmee aan de slag te gaan. En als je naar je dagelijkse werk kijkt vanuit die energie, prikkelt dat om nog betere beslissingen te nemen. Want alles wat we nu doen, heeft gevolgen voor later. Ik zet mij daarom dit jaar onder de kerstboom met de cd Plant van Nynke Laverman en het boek De Goede Voorouder van Roman Krznaric. Stof tot nadenken en vooral een aansporing om te streven naar het goede voor de toekomst.

Fred Veenstra, burgemeester

DE FRYSKE MARREN

Goede voorouders

In zijn veelgeprezen boek *De Goede Voorouder breekt de Australische schrijver Roman Krznaric een lans voor de lange termijn. Wij mensen hebben het vermogen op de lange termijn te denken en te handelen. Tegelijkertijd worden we vooral in beslag genomen door beslissingen op de korte termijn. We moeten terug naar een denken in lange lijnen.*

Beslissingen van nu hebben vergaande consequenties voor de generaties na ons. De vraag die Krznaric stelt is, welke voorouder wij willen zijn, wat wij willen nalaten voor de generaties na ons. Nadenken over de toekomst betekent minstens honderd jaar vooruitdenken.

Dat mag ons vreemd voorkomen. Toch zal Ir. D.F. Wouda hebben gedacht dat zijn gemaal een eeuw na opening nog steeds een belangrijke bijdrage zou leveren aan de waterhuishouding in het gebied dat nu De Fryske Marren heet.

Een visie helpt om de focus te leggen op de lange termijn. Dat is nodig. Tal van beslissingen die nu worden genomen, hebben consequenties voor de lange termijn. Woonwijken, natuurgebieden of industrieparken die nu worden gerealiseerd, zijn er waarschijnlijk over honderd jaar nog steeds.

DE FRYSCHE MARREN

Aanleiding

Op 1 januari 2013 zijn de gemeenten Gaasterlân-Sleat, Skarsterlân en Lemsterland ambtelijk gefuseerd tot gemeente De Friese Meren. De bestuurlijke fusie was per 1 januari 2014 en sindsdien heten we De Fryske Marren.

De visie schetste een wenkend perspectief voor de aard, uitstraling en ambities van onze gemeente en stelde een kader voor onze nieuwe ambtelijke organisatie. Inmiddels zijn we zeven jaar verder en hebben we al veel gedaan en bereikt. Het is tijd onze visie, ons gezamenlijke beeld van de toekomst, te actualiseren.

Een duidelijke visie motiveert, geeft focus, verbindt mensen die er mee werken en geeft richting aan wat voor soort gemeente De Fryske Marren wil zijn. Dit vergemakkelijkt het gezamenlijk werken aan een gemeenschappelijk doel. Daarnaast is het belangrijk dat de organisatiedoelen goed blijven aansluiten op de gemeentelijke doelen.

Het is om die reden goed dat De Fryske Marren de vraag stelt hoe de toekomst er uit kan zien en daarop een nieuwe visie formuleert. Deze visie brengt in kaart met welke trends, transities en ontwikkelingen we als gemeente rekening moeten houden en welke veranderingen optreden in behoefte, wensen en gedragingen van onze inwoners. Tenslotte geeft de visie zicht op de lange termijn en de daarvoor uitgesproken ambities.

FOARBY 2030

De fyts. Fansels. Sa nedich mei in bytsje help. In rûntsje troch de gemeente. De rie fan De Fryske Marren hat besletten noch mar ienris yn de moanne by inoar sitten. De oare wiken giet de ried op 'n paad. Underweis nei de minsken. Om mei harren te praten op de plakken dêr't sy harren tahâlde.

In netwurk fan fytspaden meânderet troch de hiele gemeente. Yn de lange koroanakrisis kaam de fyts wer op nûmer ien. Yn kondysje bliuwe yn tiden fan grutte stilstân: it brocht minsken op in oare wize massaal yn beweging.

De riedsleden dogge alle doarpen oan en genietsje ûnderweis fan de fariaasje yn it lânskip. By deiljocht, mar likegoed yn it tsjuster. Want yntelligint ljocht skynt tûk oer de fytspaden. Ast genietsje wolst fan de roetswarte nacht, dan dochst de ljochten út. Mar hast ferlet fan in paadwizer, dan litst it ljocht fan de lantearnepeallen 300 meter foar dy út dûnsje. Win-win: genietsje fan de skjintme fan de nacht en in kâns om te besparjen op de stroomkosten.

DE FRYSKE MARREN

Bestaande visie

Ter voorbereiding op de fusie van Gaasterlân-Sleat, Lemsterland en Skarsterlân is een visiedocument opgesteld, tot op heden dé visie van De Fryske Marren. De visie is samengesteld aan de hand van de kleuren blauw (zakelijkheid, krachtig, fris, water, lucht en ruimte) en groen (landelijk, nieuw en gastvrij).

De Visie De Friese Meren is opgesteld voor drie doelgroepen: inwoners, maatschappelijke organisaties en bedrijfsleven en stelt kaders voor de gemeentelijke organisatie. Deze kaders zijn ingekleurd vanuit vier perspectieven: ruimte, economie, maatschappij en bestuur en organisatie.

Kernkwaliteiten op het gebied van ruimte zijn platteland, open karakter, verscheidenheid in landschappen en strategische ligging. Economische speerpunten zijn agrarische sector, verscheidenheid aan MKB en ZZP en toeristische sector; met het gunstige woonklimaat als ondersteunende factor en duurzaamheid als uitgangspunt. Het hoofdstuk maatschappij omvat karakteristieken als menselijke maat, sociale verbondenheid, verenigingsleven en veilige leefomgeving, samengevat als plattelandscultuur met de Friese taal hoog in het vaandel.

Voor het realiseren van de ambities voorziet de visie in een krachtig bestuur, met sterke communicatieve vaardigheden, een goede samenwerking met de buurgemeenten en professionele, betrouwbare, toegankelijke en moderne dienstverlening. In de achter ons liggende jaren is deze visie uitgewerkt in beleid en uitvoering voor deelterreinen.

In plak om te wurkjen, te sporten of te praten. Elts yn de mienskip fynt in waarm thús op de knooppunten fan ús fytsnetwurk. Yn âlde tsjerken of folslein nije gebouwen: hippe ‘hubs’ biede plak oan ús mienskip.

De slimme sûnenskrisis brocht in soad eangst en ferriet, mar sette de mienskip ek op in oar spoar. De krisis blykte in kâns om mei nije eagen nei it bekende te sjen. Thús wurkje as it nije normaal. Wenje en genietsje fan de natoer as idylle. Wer yn ferbining mei it boerefolk, mei lokaal iten, sûn en betrouber.

De Fryske Marren spile der tûk op yn. Besteande gebouwen mochten opsplitst wurde. Sa kaam der romte yn pleatsen, tsjerken en grutte huzen. En op hiemen kamen byggebouwen. In kreaasje fan romte foar in protte folk, sûnder dat it lânskip tekoart dien waard.

Dat nije folk wie weromkommend jongfolk en nije minsken fan bûtenút. Elts fûn gau in noflik plak yn de mienskip. De Fryske Marren rjochte in koöperatyf netwurk fan iepen mienskippen op. Mei likefolle ferskaat as it rike blaugriene lânskip en ferbûn mei de wrâld om har hinne. Yn De Fryske Marren ûnderfynst de takomst fan rurale mienskippen fan Europa.

DE FRYSKE MARREN

Vertrekpunt

In de wereld van het openbaar bestuur en de positie van de gemeenten is in de afgelopen jaren veel veranderd. Woorden als decentralisatie, kerntaken en gemeentefonds roepen een woud van complexiteiten op waarmee gemeenten te maken hebben.

Deze visie heeft als doel een kader te bieden. Een kader voor de opdracht van onze gemeente: een veilige en stimulerende leefomgeving bieden voor inwoners en de organisaties en plekken waar deze inwoners samenkomen, zoals bedrijven, maatschappelijke organisaties, publieke ruimte en verenigingsleven.

Onze gemeente functioneert niet in een vacuüm, maar is deel van een samenleving waarin diverse partijen binnen en buiten de gemeente van invloed zijn op het gemeentelijk beleid en het debat daarover. Wij kiezen er in deze visie voor om aan te sluiten op een aantal relevante maatschappelijke (inter)nationale ontwikkelingen die een handvat bieden om in de complexe opgave van de gemeente orde te scheppen en een verbinding te leggen met dat wat elders plaatsvindt.

Wy skriuwe 2035. Myn namme is Johan, ik bin 33 jier en koartlyn heit wurden. As foarsitter fan doarpskoöperaasje Balk wurkje ik mei in ferskaat oan minsken oan de brede wolfeart fan it doarp. Alle twa wiken is der in gearkomste yn Lab Balk. In broeiplak dêr't minsken gearkomme, dreame oer de takomst en knopen trochhakke. Sels wurkje ik twa dagen yn it westen fan it lân, mar ek twa dagen wyks yn Lab Balk. Hearlik op 'e fyts nei it wurk. 'Thúswurkje' waard 'Gearwurkje', op in sintraal plak yn de mienskip.

De koöperaasje wurket oan takomstige opjeften fan it doarp en ferbynt sosjale fraachstikken oan ekonomyske fraachstikken. Wurkje fanút de kwaliteit fan de blaugriene romte. Yn Lab Balk fynst inisjativen op it mêd fan enerzjy, lokaal iten en fitaliteit, mar it biedt ek romte oan berne-opfang. Balk stiet lanlik op de kaart om't wy ús waarmtefraach oplost hawwe mei akwatermy: it grutte antwurd op de CO2-neutrale rûte.

DE FRYSCHE MARREN

Aanpak

Dit document presenteert de visie voor De Fryske Marren. Een werkgroep met vertegenwoordigers uit verschillende teams binnen de gemeente hebben in samenwerking met Nij Sicht / Common Ground Common Sense deze visie opgesteld. Een stuurgroep bestaande uit de burgemeester en directieleden heeft deze visie van commentaar voorzien, waarna deze is besproken met het college van B&W. De raad is over de hoofdlijnen en de aanpak geïnformeerd.

Vervolgens is in een aantal werksessies de inhoud van deze visie aangescherpt door ondernemers, maatschappelijke organisaties en inwoners. In twee interne bijeenkomsten, één met de teammanagers en één met een doorsnede van medewerkers, is input geleverd. Aan het college van burgemeester en wethouders en aan de gemeenteraad is een concepttekst voorgelegd waarin de visie op hoofdlijnen is uitgewerkt. College en raad hebben hierop gereageerd. Deze reacties zijn verwerkt.

De finale tekst is voorgelegd aan werkgroep en stuurgroep. Nu ligt dit finale document voor aan college en raad ter besluitvorming. Bij een positief besluit is dit document de visie voor de gemeente De Fryske Marren voor het decennium dat voor ons ligt.

De verslagen van gesprekken met diverse groepen, de gehanteerde methodieken en voorbeelden van de toepassing van de geschetste aanpak zijn integraal opgenomen in bijlagen 1a en 1b.

Wy sykje oplossingen yn in netwurk fan nasjonale en ynternasjonale mienskippen. Undernimmers út De Fryske Marren treffe inoar freeds altyd yn Lab Balk. Dêr sjogge wy nei de ynnovaasjekânsen foar rekreaasje, lânbou en wetter. En ek ynternasjonaal wurde de ûntjouwings yn Balk op de foet folge. Want yn Lab Balk ûntstean fan dizze trije tema's út nijsgjirrige konsepten. Kreativiteit stie dêrby altyd sintraal.

Op tongersdeis gean ik altyd nei de 'Takomstidlooch'. Dêr prate wy oer DFM Foarby 2050. Yn de ôfrûne tsien jier trune de 'Takomstried' aktyf oan op kânsen foar De Fryske Marren yn de kontekst fan grutte fragen en de langetermyn. Lab Balk is yn de regio in net mear wei te tinken online en offline ferbiningsplak. Yn de gemeente De Fryske Marren binne mear fan sokke 'hubs' ûntstien: Lab Balk, Lab Lemmer en Lab De Jouwer wienen de earsten. Mei de trochbraak fan elektryske mobiliteit, lykas dy fan fytsen, waarden dizze plakken tagonklik foar elkenien.

Perspectief

Gemeente De Fryske Marren wil een perspectief op de toekomst, een kader voor de beslissingen waar de gemeente nu al voor staat en die een uitwerking hebben voor later. Grip krijgen op de tijd die komt, voorsorteren op de vragen die gaan komen, inspelen op de belangen van volgende generaties en afwegen wat gedaan moet worden in het heden.

Dit perspectief is geen in beton en cement gegoten visie. Want als we het al eens kunnen worden over de onderwerpen die in de toekomst gaan spelen, dan kunnen we het nog oneens zijn over het wensbeeld voor de toekomst. Als we het over het wensbeeld eens zijn, dan kunnen we nog van mening verschillen over de weg daar naartoe.

Het gevaar ligt op de loer dat keuzes ad-hoc worden gemaakt. Dan heeft het meerwaarde de visie ter hand te nemen en leidend te laten zijn. Waarmee duidelijk moet zijn dat een visie de toekomst niet vastzet; een visie geeft houvast bij alledaagse beslissingen. Deze beslissingen worden door de visie in een perspectief van de lange termijn geplaatst.

En superhandich: yn Lab Balk kinst ek fuort sjen wa't allegear yn Lab De Jouwer is. Mei tank oan de glêsefel dy't sûnt in jier as tsien troch de hiele gemeente De Fryske Marren leit, is firtueel wurkje en gearwurkje de normaalste gong fan saken wurden. Dy plakken binne fuort ek de ferbining mei de rest fan de wrâld. De Fryske Marren as Poarte fan Fryslân hat dêrmei neist in fysike, ek in firtuele yn-folling krigen. Dy minsklike en ynhâldlike ferbining hat de ekonomy fan De Fryske Marren fertuten dien. Wy meitsje ús krêftige ambachtskwaliteit hieltyd relevanter foar de takomstige ekonomy. Op it mêd fan wettertechnology wurdt De Fryske Marren sjoen as 'living lab', dêr't troch ûndernimmers en kennisinstellings in soad eksperimintearre wurdt mei wrâld-wide oplossingen.

Yn 2021 giet dat oer enerzjylânskippen en fergrizing. En no prate wy oer hoe't wy de befolking yn De Fryske Marren fitaal hâlde kinne, yn it tiidrek folgjend op de fergrizing. Yn en bûten de doarpen binne nije wenfoarmen ûntstien, dêr't jong en âld mei-inoar libje kinne. Der is ûnderling mear ferbining kaam, mei om't 'besit' in oare betsjutting krigen hat. Minsken witte hoe't se koöperatyf mei-inoar oparbeidzje kinne. Fanút de winsk om sirkulêr te libjen en te wurkjen, diele wy as mienskip bygelyks auto's en ark.

DE FRYSKE MARREN

Scope

Gemeente De Fryske Marren is een onderdeel van een groter geheel. In de gemeente zelf hebben inwoners en bedrijven beelden over de toekomst en wat ze in die toekomst willen neerzetten. De gemeente heeft daarop bescheiden invloed.

Het beleid dat op het niveau van provincie, Rijk en Europa wordt geformuleerd, heeft direct effecten binnen de gemeentegrenzen. De gemeente heeft ook op dat beleid maar ten dele invloed.

Deze visie biedt daarom uitzicht op de rol die de gemeente kan spelen, gegeven de afhankelijkheden intern en extern, en geeft een kader voor lokale ambities. Lokale ambities overigens, die soms ook bewust kunnen afwijken van wat door andere overheden of lokale organisaties wensen. Want de gemeente heeft een eigenstandige verantwoordelijkheid.

Bij het opstellen van de visie zijn de belangrijke actoren intern en extern betrokken. Met gemeenteraad, college, management en medewerkers is uitgebreid van gedachten gewisseld over deze visie, net als met bedrijven, maatschappelijke organisaties en inwoners van De Fryske Marren.

Daarmee geeft deze visie een kader voor besluitvorming van de gemeente en een reikwijdte voor gesprekken met de externe omgeving. Om dat gesprek goed te kunnen voeren, is in deze visie gekozen voor het gebruik van begrippen en perspectieven die aansluiten bij ontwikkelingen in het openbaar bestuur en in het bedrijfsleven.

Mentale en fysike sûnens is ien fan de wichtichste saken dêr't wy de lêste tsien jier oan wurke hawwe yn Balk. En dat moast ek wol, want wy hienen fyftjin jier ferlyn grutte noed oer de betelberens fan de soarch. Lab Balk sette in swimgroep op: alle tiisdeis springt in fanatyk klupke om sân oere moarns yn De Luts en swimt in heal oere yn natoerwetter. It hiele jier rûn! Nije technologyen helpe om sûne leefpatroanen te befoarderjen. Wy hawwe bettere ynformaasje beskikber makke oer sûn iten en hoe't je sûn libje kinne. Boeren út de omjouwing spylje dêr op yn en ferbouwe iten yn sûne grûn. De fokus op sûnens yn De Fryske Marren soarge foar in fernijde relaasje tusken boer en boarger. En dat blykt ek út de sifers, want minsken wurde opmerklik sûner âld.

Wy sykje de kwaliteit fan romte mear yn ús eigen omjouwing. Wy sjogge en begripe it better: it lânskip yn al syn ferskaat is skjîn, ryk en bysûnder. De tagonklikheid om te kuierjen en te fytsen is grutter wurden en hieltyd mear ûndernimmers spylje yn op de kânsen en kwaliteiten dy't ús eigen romte biedt. Der binne plakken ûntstien foar 'refleksje'. Plakken foar mentale romte, mei sicht op it djippe en brede lânskip. Hoe unyk is dat! Blauwe en griene rûten troch it lânskip binne belangriker wurden. De skries hat ús leard better nei de kwaliteit fan ús leefomjouwing te sjen. Wy hawwe harke!

Ontwikkelingsdoelen

In het jaar 2000 stelden de Verenigde Naties de zogenaamde millenniumdoelen vast. Dit waren concrete doelen voor de ontwikkeling van de armste landen van de wereld en die vroegen om een inspanning van de rijkste. In 2015 zijn deze doelen geëvalueerd. Toen is vastgesteld dat een betere toekomst voor de wereld niet alleen ontwikkeling vroeg in de armste landen, maar net zo goed in de rijkste.

Uiteindelijk zijn de 193 leden van de Verenigde Naties het eens geworden over zeventien ontwikkelingsdoelen die tot voorbij 2030 gelden voor alle landen. De zeventien doelen bieden een handlingskader voor de toekomst; voor overheden, maatschappelijke organisaties, bedrijven en inwoners.

Inmiddels zijn de doelen bekend geworden als Sustainable Development Goals (SDG's), in het Nederlands ook wel ontwikkelingsdoelen genoemd. Zestien van deze SDG's zijn te rubriceren in drie categorieën: ecologische, economische en sociaal-culturele. Het zeventiende en laatste doel gaat over samenwerking om de doelen te bereiken.

De bestaande visie van de Fryske Marren sluit qua structuur aan op deze drie domeinen van de SDG's. De basis van de gemeente is de ruimtelijke kwaliteit, daarop beweegt zich een samenleving die economische activiteit veroorzaakt. De SDG's sluiten aan op de bestaande visie en bieden tegelijkertijd het kader voor het ontwikkelen van de nieuwe. Ook in andere overheden, nationaal en internationaal worden beleidsvoornemens geformuleerd en programma's ontwikkeld langs de lijnen van de SDG-doelen.

Met deze nieuwe visie sluit onze gemeente aan bij de kaders verwoord in de SDG's. Binnen onze mogelijkheden dragen we bij aan de toekomst van onze gemeente, ons land en onze planeet. Beleid en uitvoering van de Fryske Marren krijgen voortaan vorm langs de lijnen van deze SDG's.

Daar krijgen we ook veel voor terug. Omdat we met andere overheden, maatschappelijke organisaties en bedrijven werken in dezelfde taal, de taal van de SDG's, krijgen we kennis en kunnen we beter aansluiten bij nationale- of Europese programma's waarmee ambities van De Fryske Marren (ten dele) kunnen worden gefinancierd. Ten slotte is het mogelijk om gebruik te maken van databronnen die beschikbaar zijn, waarmee De Fryske Marren ambities, beleid en uitvoering kan onderbouwen.

Johan praat mei Grietsje. Grietsje is no achter yn de santich en fantasearre fyftjin jier lyn oer De Fryske Marren fan har bern en bernsbarn. It begryp 'brede wolfeart' wie foar har in abstrakt begryp, mar it die wol in berop op har ferantwurdlikheidsgefoel. De stikstof- en klimaatkrisis, mar ek de koroanapandemy wienen oanlieding om nei in oare balâns yn en foar de mienskip te sjen. Alles waard earder yn hokjes en fakjes yndield. Grietsje kin har dat soms net iens mear foarstelle hoe't dat doe allegear wie. De taal fan de 'brede wolfeart' makken Grietsje en al dy oaren harren eigen. Stap foar stap krige it in plak yn belied. Besluten waarden naam mei it besef en de winsk dat dy in bydrage leveren oan de 'brede wolfeart' fan takomstige generaasjes. Grietsje sjocht der mei grutskens op werom. En ik bin har tankber, want sy hat it fundamint lein, dêr't ik fierder op bouwe kin.

Brede Welvaart

De duurzaamheidsdoelen zijn in Nederland uitgewerkt in het concept Brede Welvaart. Brede Welvaart biedt de onderdelen waarmee we deze visie uitwerken; langs de lijnen van Brede Welvaart krijgt de toekomst vorm.

Traditioneel wordt vooruitgang uitgedrukt in het getal Bruto Nationaal Product. Het inmiddels breed erkende nadeel van het meten van vooruitgang in termen van Bruto Nationaal Product, is dat allerlei aspecten van levenskwaliteit niet worden meegenomen. Daardoor worden tal van maatschappelijke opgaven genegeerd, zoals duurzaamheid, sociale vraagstukken of gezondheid.

Brede welvaart wordt door het Centraal Bureau voor de Statistiek gedefinieerd als de kwaliteit van leven in het hier en nu, de kwaliteit van leven voor generaties na de onze (later) en de gevolgen van de inrichting van onze samenleving op kwaliteit van leven op andere plekken in de wereld (elders). Die kwaliteit van leven wordt ingedeeld langs economische, sociaal-culturele en ecologische thema's, waarmee weer direct wordt aangesloten bij de SDG doelen.

Zie bijlage 2 voor verdere toelichting op het begrip Brede Welvaart.

SDG's en Brede Welvaart zijn concepten die niet alleen door overheden worden gehanteerd. Ook kennisinstellingen en bedrijven werken er mee. Bijvoorbeeld de Nederlandse werkgeversorganisatie VNO-NCW heeft Brede Welvaart opgenomen in de kern van het strategisch beleid richting 2030.

Indicatoren

Brede Welvaart werkt de SDG's uit in concrete indicatoren. Het beleid van onze gemeente zal ook concreet inhoud geven aan deze indicatoren, daarmee worden de ambities voor de toekomst zichtbaar in het beleid. De drie hoofdlijnen ecologie, sociaal-cultureel en economie kennen voorts nog 35 indicatoren. Deze indicatoren vormen de parameters waarmee Brede Welvaart in kaart wordt gebracht.

Het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) beschikt inmiddels over een monitor Brede Welvaart. Jaarlijks publiceert het CBS de positie van Nederland op het gebied van Brede Welvaart. Deze monitor is steeds verfijnder, jaarlijks is meer informatie over indicatoren bekend. Ook beschikt het CBS inmiddels over data op provinciaal en gemeentelijk niveau.

Het Fries Sociaal Planbureau doet verdiepend onderzoek naar de indicatoren, waarmee gemeenten concrete handvatten krijgen voor beleid. Bovendien is het mogelijk aansluiting te vinden bij beleid van andere overheden, bedrijfsleven kennisinstellingen, omdat alle partijen werken met hetzelfde begripkader.

Door Brede Welvaart te kiezen als kapstok voor beleid, beschikt De Fryske Marren over een rijke set aan relevante data over de eigen gemeente die als basis kunnen dienen voor beleidskeuzes, prioritering en evaluatie. Vanzelfsprekend met behoud van de vrijheid om eigen lokale keuzes te maken.

Transities

Bij een visie gaat het om de hoofdlijnen, dat geldt ook voor SDG's en Brede Welvaart. Het gaat er om hoofd- en bijzaken te scheiden. Welke veranderingen zijn relevant genoeg om op in te spelen, is een vraag die de gemeente zich permanent kan stellen. De toekomst laat zich niet voorspellen, trends volgen elkaar razendsnel op.

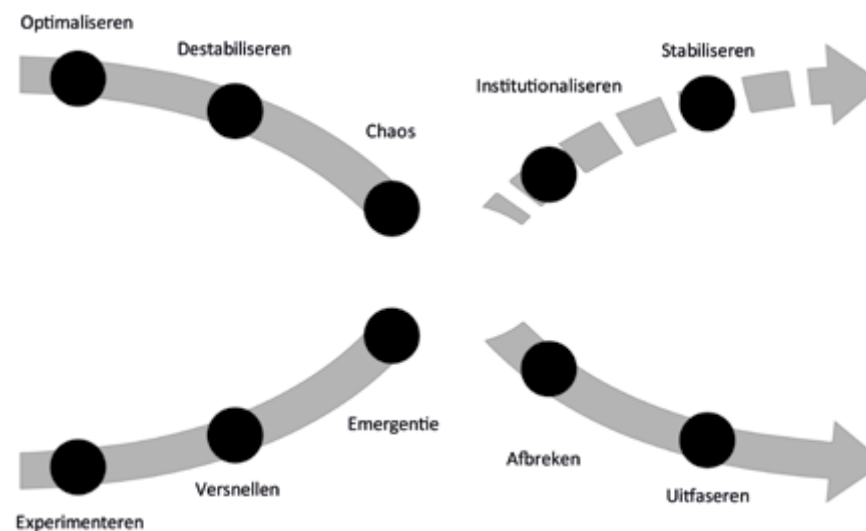
Om dit krachtenveld hanteerbaar te maken, kiest De Fryske Marren ervoor zich voor de vragen van de lange termijn te richten op de veranderingen op de lange termijn, ook wel transities genoemd. Een transitie is een proces van wezenlijke verandering op lange termijn (> 20 jaar) op het niveau van het maatschappelijk systeem. Daarmee onderscheiden transities zich van veranderingen op korte termijn en ook van veranderingen die niet wezenlijk zijn. Het is passend bij een visie de focus te leggen op transities, het gaat bij een visie immers om een handelingskader op de lange termijn en op hoofdlijnen.

In het gehele sociaal-maatschappelijke systeem van onze samenleving vinden transities plaats volgens een bepaald patroon van opbouw-afbouw. Het oude, tot dan toe optimaal functionerend systeem destabiliseert, er ontstaat chaos, afbraak en uiteindelijk worden de elementen die behoren tot het systeem uitgefaseerd. Tegelijkertijd vinden experimenten plaats, die als het ware in een stroomversnelling komen, een systeem met nieuwe eigenschappen komt tot stand, waarna dit systeem meer vastigheid krijgt en uiteindelijk een nieuw stabiel systeem vormt.

Een voorbeeld van een transitie is de overgang van auto's op diesel en benzine naar elektrisch vervoer. Een ander voorbeeld is de verandering van wonen in bejaardentehuizen naar zo lang mogelijk zelfstandig wonen. Onder elk Brede Welvaart thema gaan transities schuil, majeure systeemveranderingen op de lange termijn. Het is zaak als gemeente op transities in te spelen en een daarbij passende rol te kiezen.

[In bijlage 3 is een voorzet gegeven van uitwerking van transities vanuit de perspectieven van de SDG's.](#)

Bestuur

Transities doen zich voor, ze zijn autonoom. Het is niet eenduidig te benoemen waardoor een transitie in beweging wordt gezet. Het is ook niet precies te verklaren waarom de ene trend wel en de andere niet leidt tot een transitie. Tot transities wordt niet op één plek besloten, de tijdlijn van een transitie houdt zich niet aan politiek bestuurlijke periodes en transities hebben geen specifieke politieke kleur.

Dat betekent dat transities zich bewegen door verschillende coalitieperiodes, met soms verschillende politieke kleuren. Dat wil niet zeggen dat overheden er helemaal geen invloed op hebben. Door bijvoorbeeld wetgevings- of belastingmaatregelen kan een gewenste ontwikkeling versneld of juist vertraagd worden.

Onderdeel van de strategie van de gemeente is het herkennen van relevante transities. Dat vraagt om een regelmatige weging van de trends en veranderingen die spelen. Bij de visie van De Fryske Marren gaat het over een langetermijnperspectief, voorbij de tien voorliggende jaren. In de komende jaren spelen er al een aantal lange termijn transities die voor de gemeente relevante zijn. Sommige daarvan zijn nu al te zien en andere zullen pas later worden herkend.

Het is van strategisch belang om ontwikkelingen in de gaten te houden en te bepalen of zich transities voordoen die voor de gemeente relevant zijn. Dat kan onder andere door kennis uit de Brede Welvaart Monitor om te zetten in effectieve bestuurlijke maatregelen, maar ook door maatschappelijke trends te herkennen die tot transities kunnen leiden.

Overheidsrollen

Het is de vraag hoe gemeente De Fryske Marren omgaat met transities. Al eerder is aangegeven dat de gemeente een onderdeel van een samenleving is, met zowel binnen als buiten de gemeente partijen die van grote invloed zijn op het gemeentelijk beleid. Het is daarom relevant om stil te staan bij de rol die overheden spelen bij transities.

Onderstaand schema geeft inzicht in de rollen van de overheden. De rollen die onze gemeente speelt, kunnen langs de assen in dit schema worden beschreven.

Als presterende overheid is de opdracht van de gemeente vooral om het gevoerde beleid uit te leggen: laten zien wat speelt en hoe de gemeente daar maatregelen op neemt. Als samenwerkende overheid is het beleid vooral gericht op overleg, wat speelt wordt breed gedeeld. De rechtmatige overheid licht toe hoe het gekozen beleid inspeelt op de transities en de responsieve overheid haakt in op maatschappelijke bewegingen die in gang zijn gezet vanwege transities.

De gemeente speelt elk van deze rollen, maar afhankelijk van de situatie krijgt de ene rol meer accent dan de andere. In de rol als presterende en rechtmatige overheid, ligt het initiatief van activiteiten met name bij de gemeente. De samenwerkende en responsieve overheid reageert op relevante ontwikkelingen in de samenleving en gaat strategische samenwerkingen aan met bijvoorbeeld andere gemeenten of de provincie.

Het schema impliceert geen gedwongen keuze in stijl. Het is niet zo dat reageren op maatschappelijke ontwikkelingen per definitie beter is dan eigen initiatief (en vice versa). Het gaat er veel meer om dat de gemeente zich bij transities bewust is waar de focus bij het specifieke vraagstuk moet liggen.

De presterende en samenwerkende overheid werkt vanuit een focus op resultaten, de rechtmatige en responsieve overheid vooral vanuit randvoorwaarden. Het is aan de gemeente om bij het formuleren van beleid ook helder te benoemen wat de rol is die de gemeente bij het specifieke beleidsvoornemen inneemt. Dat geeft sturing intern en is management van verwachtingen extern.

Beleid

De Fryske Marren heeft de komende decennia te maken met meerdere transities die haar toekomst gaan beïnvloeden. Deze transities worden hieronder beschreven. Werken volgens de visie in dit document, betekent dat de gemeente permanent alert is op de transities die zich in de samenleving voordoen.

Het rollenschema maakt inzichtelijk welke rol, of rollen, de gemeente kan spelen bij die verschillende transities. Die rol kan in de loop van een transitie ook verschuiven. Door steeds alert te zijn op de (on-) mogelijkheden van de gemeente in relatie tot de lange termijnontwikkelingen, ontstaat een realistische beleidsagenda met bijbehorende monitoringsinstrumenten.

Daarmee wordt het mogelijk om aan de hand van concrete indicatoren te bepalen of de gemeente beweegt in de gewenste ontwikkelrichting. Feitelijk voert de gemeente een reguliere beleidscyclus (plan - do - check - act) uit vanuit het Brede Welvaartskader. Daarmee is de visie vastgelegd in de reguliere aanpak van vraagstukken zoals de gemeente die op alle beleidsterreinen toepast.

Transitievraagstukken

In de gesprekken met inwoners, bedrijven, maatschappelijke organisaties, medewerkers, bestuurders en raadsleden van De Fryske Marren zijn in alle maatschappelijke domeinen wezenlijke transitie benoemd. Deze lichten we kort toe langs de ecologische, sociaal-culturele en economische dimensies van het brede welvaart kader.

In het ecologisch domein zien we dat de betrokkenen kwesties benoemen als energietransitie, landbouwtransitie (bijvoorbeeld in relatie tot het veenweide vraagstuk), biodiversiteit en CO2 problematiek en waterbeheersing in relatie tot grotere klimaatveranderingen.

De vraagstukken in het sociaal-culturele domein raken heel sterk aan het typische plattelandskarakter van De Fryske Marren. Vergrijzing, individualisering, afbouw van traditionele instituties als kerk en verenigingen zijn trends die langzamerhand aan een tegenbeweging toe zijn, de behoefte aan gemeenschapszin neemt toe. Mienskip nieuwe stijl, waarin vragen als eenzaamheid en zorg voor elkaar worden ondervangen, lijkt de transitie die aanstaande is. Dat vraagt volgens de bewoners wel om nieuwe

soorten ontmoetingsplekken, hubs waarin werken, recreëren, leren en bezinnen samenkomen. Daarbij moet aandacht zijn voor inwoners die niet mee kunnen doen, ook niet in dit type laagdrempelige voorzieningen.

De transitie in de economie is dat bedrijven steeds meer vragen om meer theoretisch geschoolde krachten. De trend is ook dat juist deze mensen vooral gefocust zijn op stedelijke centra om te wonen en te werken. De (terug)komst van meer theoretisch geschoolden, die ook een rol gaan spelen in het voortzetten van ondernemingen, is hierin een belangrijke opgave. Tegelijkertijd kampen bedrijven met de beschikbaarheid van praktisch geschoolden. Deze doelgroep is in beginsel aanwezig, maar er zijn onvoldoende betaalbare woningen voor hen.

Politieke keuzes

Het is aan de politiek om keuzes te maken. De koers is brede welvaart, de focus ligt op de transities. Maar hoe gereageerd wordt op transities, is een zaak van de politiek. De keuzes worden gemaakt langs ideologische lijnen, bepaald door een politiek van meerderheden die rekening houden met minderheden.

Als de gemeente de huisvestingssituatie wil verbeteren, kan worden overgegaan tot meer sociale woningbouw of tot het vrijgeven van grond voor bouwterreinen voor particuliere woningbouw. Als de gemeente wil werken aan verbetering van het klimaat, kan worden ingezet op meer openbaar vervoer of meer laadpunten voor elektrische auto's/fietsen.

Hiermee wordt duidelijk dat de politieke kleuring niet zit in de thema's en de transities, maar in de keuzes die worden gemaakt bij de invulling van het beleid. Het brede welvaarts kader is een politiek onafhankelijk kader waarbinnen de politiek zijn accenten kan leggen in de vierjarencyclus die de democratie in Nederland kenmerkt.

Het is aan de politiek om aan te geven op welke aspecten van de brede welvaart wel of niet een accent wordt gelegd. Dat vertaalt zich naar een raadsakkoord, een coalitieakkoord en de daaruit volgende bestuur- en beleidsprocessen.

Betekenis voor De Fryske Marren

Op grond van analyse en gesprekken is er voor het brede welvaart kader van De Fryske Marren een drietal prioriteiten benoemt. Prioriteiten langs de ecologische, sociaal-culturele en economische waarden.

Per waarde is daar een formulering voor geschreven. Dit zijn de typische Fryske Marren kenmerken die binnen de transities kunnen worden uitgelicht. Het zijn ook deze transities die naar verwachting de komende jaren op hoofdlijnen het beleid van De Fryske Marren zullen bepalen.

Naast de inhoudelijke thema's die het accent vormen van de brede welvaart ambitie binnen De Fryske Marren is er ook de uitstraling of houding waarmee De Fryske Marren deze visie zowel intern als extern wil uitdragen.

Houding

De wijze waarop onze gemeente naar buiten treedt met de nieuwe visie dient aan te sluiten op de lopende programma's voor medewerkers en management, zoals het eerder ingezette cultuurtraject waarin de woorden kleurrijk, actief, noflik en samen en actief de kern vormen. Door expliciet de visie te combineren met het interne cultuurtraject, zal De Fryske Marren de visie als het ware inslijten en van daaruit het beleid verder inkleuren, met een passend en herkenbaar Fryske Marren accent.

Kleurrijk	Actief	Noflik	Samen
We zijn veelzijdig!	Hier leeft het!	Hier is het leven goed!	Hier doet iedereen mee!
Mooi divers landschap Uniek Water-bos-ruimte Duurzaam Bereikbaar en toch anders	Actief (evenementen) Levendig en ondernemend Vindingrijk Initiatiefrijk Energiek	Vrijheid Ruimte Menselijke maat Veilig & Leefbaar	Sociale cohesie Samen zijn wij DFM Zelfredzaam Betrokken Oog voor een ieder

Open landschap (ecologische waarden)

Brede welvaart wordt ingekaderd door de grenzen die de natuur ons stelt. Die grenzen bepalen welke functies we wel of niet kunnen ontwikkelen voor toekomstige generaties. De toekomstige opgaven die samenhangen met de fysieke leefomgeving vragen een gebiedsgerichte benadering.

Juist in de diversiteit van het landschap van De Fryske Marren zit de kans bijzondere accenten te leggen. Van Gaasterland tot merengebied tot veenweidelandschappen, elk landschap vraagt een eigen groen-blauwe vertaling voor opgaves rond klimaat, biodiversiteit en water.

De eigenheid van het landschap en het belang dat bewoners hechten aan behoud, vormt de logische stap om te zoeken naar de toekomstige vorm voor landschapsbeheer. Het inpassen van ruimtelijke gevolgen van klimaat, energie of natuurherstel op een wijze die past bij de eigenheid, vormt de grootste opgave voor het stedelijke-, recreatieve- of landbouwlandschap. Als wezenlijk kenmerk van De Fryske Marren geldt de diversiteit van de landschappen. In alle beleidsdocumenten, maar ook in de gesprekken met de verschillende belangengroepen, zijn deze aan de orde gesteld. De lange termijn van De Fryske Marren vraagt om een integrale visie op het behoud van de kwaliteiten van het landschap.

De strategische vraag voor De Fryske Marren is hoe een actief en integraal beleid gericht op behoud en versterking van de kwaliteit van het landschap er uit ziet, gegeven de mogelijk daarmee strijdige ambities op het gebied van woningbouw, bedrijvigheid en toerisme. Hoe de gemeente dat beleid inhoud geeft, uitdraagt en handhaaft, is de grootste strategische opgave voor de komende jaren.

Uitwerkrichting

	Kleurrijk	Actief	Noflik	Samen
Diversiteit	Zichtbaar maken landschappelijke diversiteit	Accentuering diversiteit is prioriteit bij communicatie	Respect voor diversiteit	Gebiedsgerichte (cooperatieve) aanpak
Groen-blauw dragers	Stimuleer biodiversiteit in groen-blauwe omgeving	Ontwikkel groen-blauwe koppelkansen	Thuis in eigen leefomgeving	Samenwerking tussen groene en blauwe partners stimuleren
Authentiek landschap	Focus op kwaliteiten met een gebiedseigen karakter	Pragmatisch. We doen wat we zeggen	Eerlijk, betrokken	Inter-generatieel handelen

Menselijke maat (sociaal-culturele waarden)

De menselijke maat kenmerkt de samenleving in De Fryske Marren. Dat komt voort uit de ruimtelijke omstandigheden, met veel relatief kleine kernen. En dat is de plattelandscultuur die de bewoners koesteren.

De kleinschaligheid die de gemeente kenmerkt, is zichtbaar in de vraagstukken waar de gemeente mee te maken heeft en de oplossingen die de gemeente kiest. De problemen zijn hetzelfde als in elke andere gemeente in Nederland, maar de schaal is anders. De oplossingen die de gemeente kiest, zijn gericht op de schaal en de maat van de gemeente.

De menselijke maat is het uitgangspunt in de keuzes die de gemeente maakt bij vraagstukken die de samenleving betreffen. Het is een keuze voor gelijke kansen voor iedereen en het leveren van maatoplossingen.

De kleinschaligheid vertaalt zich in een actief plattelandsleven. De gemeente streeft naar 51 vitale kernen in de gemeente; vijftig dorpen en een stad. In die kernen wordt gewoond, gewerkt, geleefd. Een visie op de toekomst van De Fryske Marren kan niet zonder een visie op het dorpsleven van de toekomst. Een integrale visie.

De Fryske Marren gaat de stedenbouwkundige kwaliteit voorzien van een *dorpenbouwkundige* tegenhanger, voor behoud en versterking van de ruimtelijke kwaliteit. De kleinschalige economie in de dorpen wordt onderwerp van innovatiebeleid en de sociaal-culturele structuur krijgt een herontwerp.

De keuze van De Fryske Marren voor Brede Welvaart met oog voor de menselijke maat, verbonden dorpen en actieve inwoners, vraagt een bijzondere aandacht voor de lokale samenleving en de verbinding van de gemeente met die lokale samenleving.

Een speerpunt in de strategie van De Fryske Marren, mogelijk ook onderscheidend op regionale of zelfs (inter)nationale schaal, is het opnieuw bedenken en ontwerpen van de lokale democratie. Mogelijkerwijs betekent dit de doorontwikkeling van dorpsbelangen, herontwerp van dorpshuizen tot hubs voor de lokale gemeenschap, misschien komen dorpscoöperaties tot bloei, krijgt De Fryske Marren een Toekomststraad waarin jongeren hun visie geven of een eigen Inwonertop 1.000 of vormen van burgerberaad.

De Fryske Marren kiest ervoor om voorloper te zijn in de transitie van de democratie, met een focus op democratie in dorpen en stad. De gemeente heeft daarvoor een goede basis en versterkt deze basis tot speerpunt.

Uitwerkrichting

	Kleurrijk	Actief	Noflik	Samen
Menselijke Maat	Maatwerk voor verschillende Maatschappelijke Vraagstukken	Mensen opzoeken die hulpvraag hebben zoals eenzaamheid, laaggeletterdheid, armoede/schulden, inwoners met beperkte gezondheidsvaardigheden.	Bereikbare organisaties	Samenwerking tussen Inwoners, vrijwilligers en professionals..
Plattelands-cultuur	Eigen Taal	Gebruik maken van Bestaande samenhang	Informele werkstijl	Inschakelen omgeving
Kleine Kernen	Differentiatie per kern	Lokale democratie in de praktijk	Loket dichtbij	Multifunctionele Accommodaties

Circulaire economie (economische waarden)

Brede welvaart wordt gedragen door een vitale economie. Die economie verschuift van een lineaire naar een circulaire economie. Dat geeft kansen voor de landbouw, recreatie en maak-industrie die kenmerkend is voor De Fryske Marren. Transformeren van die sectoren naar een circulaire toekomst is een belangrijke economische opgave.

De combinatie van kennisintensieve en praktische MKB-bedrijven geeft kansen, met accenten op bedrijven die innovaties aanjagen op het gebied van water. Toerisme, technologie, energie of landbouw, in alle heeft water een centrale rol.

De gemeente speelt een actieve rol in het versterken van de positie van het MKB in De Fryske Marren. Dat gaat over infrastructuur - wegen, energie, bedrijfsterreinen - maar net zo goed gaat dat over het bieden van een interessant vestigingsklimaat voor werknemers.

Een breed gedragen beeld binnen De Fryske Marren is dat de gemeente voor jonge, goed opgeleide werknemers een onvoldoende aantrekkelijk woonklimaat en voorzieningenniveau te bieden heeft. Voor bedrijven is dat een zorg, de economische ontwikkeling van de gemeente komt erdoor onder druk te staan.

Uitwerkrichting

	Kleurrijk	Actief	Noflik	Samen
Kloppend MKB hart	Landbouw, recreatie & maakbedrijven als kern	Doen, doen, doen.	Elkaar kennen, elkaar weten te vinden	Levendig ondernemersklimaat
Circulaire innovaties	Zichtbaar maken met focus op groen-blauwe innovaties	Stimulerend innovatie Beleid	Innovatie wordt Gewaardeerd	Cross-sectorale samenwerking stimuleren
Nieuwe ambachten	Veelzijdige maakindustrie waarin vakmanschap leidend is	Living lab voor nieuwe ambachten rond blauw-groen	Meester gezelschap ontwikkeling	Opleiding en Ontwikkeling

Implementatie

Brede Welvaart is het kader voor de beleidsopgaves van De Fryske Marren. Jaarlijks formuleert de gemeente voor de verschillende beleidsterreinen (opnieuw) beleid. De strategie gericht op brede welvaart wordt alleen succesvol, als bij alle beleidsopgaven op deelonderwerpen voortdurend de vraag aan de orde komt in hoeverre dit beleid bijdraagt aan de grote Brede Welvaart opgave voor de lange termijn en meer specifiek hoe de prioriteiten uit het coalitieakkoord daaraan bijdragen. Door consequent Brede Welvaart als uitgangspunt te nemen in de gehele planning- en control cyclus, ontstaat samenhang in het beleid en monitoring van de gemeente. Het meeste beleid van de gemeente heeft een relatie met beleid van andere overheden, die vaak ook hun beleid definiëren langs de lijnen van Brede Welvaart. Zo ontstaat de mogelijkheid tot vergelijking, uitwisseling, samenwerking, maar ook voor onderscheid. Dit geldt ook voor de organisaties en een deel van de bedrijven binnen de gemeente. Het communicatiebeleid van de gemeente, waarin wordt uitgedragen waar de gemeente aan werkt en welke resultaten dat heeft, kan ook langs de lijnen van Brede Welvaart vorm krijgen. Daarmee worden missie, visie, strategie en implementatie van de gemeente congruent, gericht op Brede Welvaart.

De implementatie van deze visie vindt plaats langs verschillende routes. Die routes worden aangestuurd vanuit de directie van De Fryske Marren. De aansturing - bijvoorbeeld te beleggen bij een programmaleider - behelst een brede opdracht om integraal uitvoering te geven aan de implementatie van de visie voor bestuur, beleid en uitvoering. Vooralsnog zien we vier routes voor ons:

Route 1 - Agendasetting

Route 2 - Borging in beleidscycli

Route 3 - Communicatie

Route 4 - Ontwikkelprogramma

Route 1 - Agendasetting

Belangrijk voor de realisatie van de visie is dat er een actief proces start waar de agenda voor brede welvaart wordt omgezet in een inspirerend proces. Onderdelen hiervan zijn bijvoorbeeld jaarlijkse toekomstbijeenkomsten over brede welvaart voor toekomstige generaties bewoners van DFM of overleg met belanghebbenden over transitie waar de gemeente op moet reageren.

Vrij snel na het vaststellen van deze visie, vinden verkiezingen plaats. Na de verkiezingen zal een nieuw college van burgemeester en wethouders worden gevormd dat zijn voornemens voor beleid vastlegt in een coalitieakkoord. Het verdient aanbeveling dit coalitieakkoord vorm te geven langs de lijnen van SDG's en Brede Welvaart. Naar verwachting zullen de drie hierboven beleidsprioriteiten - Open Landschap, Menselijke Maat, Circulaire Economie - hierin een prominente plek krijgen. Idealiter zijn in het akkoord ook de andere belangrijke transitie benoemd en worden op basis daarvan de wezenlijke politieke keuzes gemaakt. Vanuit die inhoudelijke keuzes, bepaalt de nieuwe coalitie welke rollen de gemeente inneemt ten opzichte van die keuzes en welk beleidsinstrumentarium - zoals infrastructuur, regelgeving, communicatie, subsidie - wordt ingezet om de doelen te realiseren. Is dat vastgelegd, volgt een volwaardige beleidscyclus van plan-do-check-act per beleidsthema.

Route 2 - Borging in beleidscycli

Door duidelijk eigenaarschap te beleggen en brede welvaart in de planning- en control cyclus in te passen wordt het denken in brede welvaart 'gemeengoed'. Dat kan door in te steken op planvorming en rapportagemomenten binnen het beleidsproces van De Fryske Marren. Daarbij helpt het als het College van B&W in de volle breedte verantwoordelijkheid neemt voor de opgaven op het gebied van brede welvaart, dat binnen de directie verantwoordelijkheden worden belegd, zowel inhoudelijk als procesmatig en budgettair. Idealiter wordt het coalitieakkoord in 2022 geformuleerd langs de lijnen van Brede Welvaart, zodat ook de daarop gestoelde bestuurlijke cyclus daarop kan worden ingericht. Vanzelfsprekend zal dit niet alles direct optimaal kunnen functioneren, een lerende houding is daarom passend.

[In bijlage 6 een voorzet voor de inbedding van de brede welvaart visie in het beleidsproces van De Fryske Marren.](#)

[In bijlage 7 een voorzet, in de vorm van een voorbeeld, hoe de vertaling van een beleidsopgave eruit kan zien vanuit het oogpunt van brede welvaart.](#)

Route 3 - Communicatie

Brede welvaart wordt het kader voor het communicatiebeleid, intern en extern. Beleidsvoornemens en resultaten worden uitgedragen langs deze lijnen. Het verdient aanbeveling dan ook de wijze waarop de gemeente zijn verschillende kanalen vormgeeft onder de loep te nemen. Een visie gericht op de lange termijn en brede welvaart, leent zich ook voor moderne methoden zoals de happy activist, statistisch onderbouwde communicatie en communicatie die inzichtelijk maakt waar de gemeente nu staat en morgen gaat doen.

Route 4 - Ontwikkelprogramma

Het ontwikkelen van een gezamenlijke visie op brede welvaart stelt ook eisen aan de omgang van inwoners, medewerkers en bestuurders met elkaar. Wat wordt er anders in handelen en gedrag? Hoe beïnvloedt de visie onze manier van werken? Welke skills zijn nodig? Hoe wordt de interne cultuur? Hoe gaan we onze kenmerken actief, noflik, samen en kleurrijk uitdragen?

In bijlage 4 een voorzet voor uitgebreidere uitwerking van de 4 routes in strategische, tactische en operationele punten.

Het is passend hierin nieuwe vormen van burgerparticipatie te introduceren, zoals een raad voor de toekomst waarin met inwoners regelmatig over de lange termijn wordt gesproken. Ook kan worden gekozen voor het versterken van lokale democratische structuren, zoals plaatselijk belang, dorpsontwikkelingsmaatschappijen, dorpscoöperaties of andere maatschappelijke organisaties. Waar nodig kan dit worden aangevuld met trainingsprogramma's en cultuurtrajecten.

In bijlage 5 een voorzet voor analyse van brede welvaart / SDG-perspectieven naar de rol van de gemeente De Fryske Marren.

DE FRYSKE MARREN

BIJLAGEN

BIJLAGEN

- BIJLAGE 1a: Stakeholders: verslag bijeenkomsten
- BIJLAGE 1b: Stakeholders: boodschap voor volgende generaties
- BIJLAGE 2: Definitie brede welvaart (bron CBS)
- BIJLAGE 3: Voorzet trends & transitie's
- BIJLAGE 4: Voorzet uitwerking routeplan
- BIJLAGE 5: Voorzet matrix brede welvaart thema's versus gemeentelijke rol
- BIJLAGE 6: Voorzet inpassing binnen DFM-beleidscycli
- BIJLAGE 7: Voorzet hoe breng je brede welvaart beleid naar de praktijk

BIJLAGE 1a**Verslag stakeholdersbijeenkomsten**

Doelstelling van de stakeholders overleggen is geweest direct feedback te krijgen op de ingezette conceptring. Daarvoor hebben we themagesprekken georganiseerd met kleine afvaardiging van organisaties. Bewust geen grote oploop, maar gerichte mogelijkheid tot dialoog over inhoud.

Leeswijzer:

Verslag is 1 op 1 resultaat van bijeenkomst. Ter illustratie bedoeld. We hebben dit als bron gebruikt om de visie mee vorm te geven.

Verslag stakeholdersbijeenkomst Ondernemers

Dinsdag 5/10/'21 | 19.30-21.00 | Beachclub Lemmer

Aanwezig +/- 15 ondernemers. Recreatie, zuivel, maakindustrie, ..

- Kleinschalig ondernemerschap vooral in context van directe leefomgeving (dorp, wijk, ..).
Ook goed voor leefbaarheid dorpen (is nu wel zorg)
- Nieuwe ambachten (levenslang lerende gemeente).
- Authenticiteit, eigenheid
- Flexibiliteit van werkomgeving (adaptief -> roulerend)
- Focus op jongeren (behoud)
- Stuwende sectoren
 - Agri -> verbreding
 - Maakindustrie-> thema's als o.a. watertechnologie thema's
 - Recreatie -> cross sector kansen
 - Semi-overheid
 - Door vergrijzing o.a. meer zorgpersoneel
 - Aantrekkelijkheid woonomgeving is belangrijk voor aantrekkelijkheid. Focus ook op 'weromkomers'
 - Cross-sector verbindingen (b.v. landbouw-recreatie)
 - Ondersteuning aan kern economische activiteiten
 - Denk aan gezamenlijk ontwikkelpool voor horecawerknemers
 - Concrete vertaling van bedrijven naar SDG doelen (brede welvaart) vraagt nog aandacht. Nog onbekende taal.

Verslag stakeholdersbijeenkomst Bewoners

Dinsdag | 26/10/'21 | 19.30 - 21.15 | Sint Nicolaasga

Aanwezig. grotendeels 55+, 1 jongere (20). Verdeling 70% man 30% vrouw

THEMA Sociaal cultureel

- Behoefte aan 'ontmoetingsplekken'
- Huisvesting aanspreekpunt dichterbij organiseren vanuit gemeente (woonregisseur)
- Meer focus op doorstroom organiseren (ouderen uitweg bieden, waardoor jongeren plek krijgen) of meer-generatie-woningen.
- Meer autonomie bij burgers. Burgerbudget. Op wijk, straat of dorpsniveau.
- Maak globale thema's tastbaar en dichtbij (glocalisering)
- Open houding gemeente voor nieuw initiatief. Ja mits ipv nee tenzij ...
- Blue Zone thematiek (gezonde leefstijl + leefomgeving wordt belangrijk geacht.
- Veel aandacht voor toegang tot landschap (wandelen, fietsen, routes, zwemmen, ..)
- Ondersteuning op vergrijzing/ ontmoeting / eenzaamheid
- Ruimte voor spiritualiteit (b.v. concepten als Nij kleaster)
- Aandacht voor geestelijke gezondheid
- Aantrekkelijkheid voor jonge gezinnen vergroten (b.v. gratis kinderopvang)
- Digitalisering: hybride samenleving' kans maar ook zorg. Fysieke ontmoetingsplekken essentieel (inclusief verenigingen) om te voorkomen dat mensen digitaal 'verzuipen'
- Wie bepaalt eigenlijk wat? In hoeverre heeft gemeente invloed op welke transities?
- Jongeren permanent betrekken: via "Toekomstraad DFM" bijvoorbeeld
- Dichtbij: voedsel uit de buurt.

THEMA Leefomgeving

- Blauw-groen landschap doorgeven
- Diversiteit van DFM landschap doorgeven en accentueren als bijzondere kwaliteit
- Schone lucht, schoon water, ...
- Vergroten toegankelijkheid tot het landschap (zie eerder)

Leerpunten voor uitwerking en uitrol visie:

Bijeenkomst is goede toets op 'helderheid' van concept. Moet als we straks de visie willen uitdragen meer van onderop worden aangevlogen. Wat past vanuit het nu al bij die thema's van de toekomst? Je kunt b.v. starten door huidige initiatief te knopen aan het kader van brede welvaart. B.v. lokale energie coöperatie Balk werkt al aan SDG thema 7 rond duurzame energie. Etc. Daarmee laat je sterk zien dat er al veel gebeurt en dat je alleen een kader aanbrengt om thema's te verbinden aan de toekomstige DFM generaties.

Kan door in het visiedocument enerzijds de structuur en opbouw te hanteren van concept naar betekenis DFM (zoals nu) maar parallel ook een meer bottom-up verhaallijn toe te voegen waarbij je begint vanuit perspectief van bestaande initiatief of oogpunt van toekomstige bewoner. Hoe ervaart hij DFM in 2030?

Verslag stakeholdersbijeenkomst Maatschappelijke Organisaties

Dinsdag | 27/10/'21 | 15.30 - 17.00 | Joure

Aanwezig: 3 organisaties.

Urgenties

- Toenemende complexiteit van de samenleving
- Legitimiteit van democratie (te ver af)
- Bubbels effect (gebrek aan verbondenheid)
- Bubbels effect (toename verschillen jong-oud, armoede-rijk, ..)
- Intergenerationele problemen
- Digitalisering en daarmee samenhangende mentale druk (b.v. bij jongeren)
- Prestatiemaatschappij
- Eenzaamheid
- Huisvesting (te weinig doorstroom)

Transitie thema's:

- Van individualisering naar meer collectiviteit
- Naar democratisering dichterbij (straat, wijk, dorp niveau)
- Van curatieve naar preventieve zorg
- Naar diverse woonvormen (kleiner, samen, ...)
- Glocalisering: globale thema's naar lokale context vertaald
- Meer gelijke toegang tot publieke middelen (juiste informatie, verbonden generaties, ..)
- Naar ankers voor iedereen: huisvesting, financieel en participatie

Idee richtingen

- Meer aandacht voor verbinding als antwoord op o.a. ontkerkelijking (zuilen)
- Generatie plekken (zorg, jong-oud, ..)
- Huisvestingsloket op gemeentelijk niveau
- Leren samenleven (vanaf jonge schoolgaande scholen)
- Mentale druk op jeugd gaat groeien (rechtenspel)
- Dorps-lab: combi plekken (als hub) waar zorg, werk, voedsel, gezondheid, energie, .. thema's bijeenkomen. Het nieuwe dorps-huis/wijkcentrum. B.v. geconcentreerd in grotere kernen en door toegenomen mobiliteit (denk aan elektrische fietsen) is afstand minder probleem
- Hybride samenleving. Het digitale Mienskips grid naast het fysieke Mienskips grid ontwikkelen
- Generaties verbinden. Altijd een sociaal systeem (inter generationeel)
- Cross sector vernieuwing. In deze hubs programma's ontwikkelen waar ook meerdere sectoren verbonden worden om gezamenlijk kansen te ontwikkelen.
- Kernkwaliteit van leefomgeving "Grien-blau" sterker uitnutten (vitaliteit, gezonde lucht, ..)
- Democratie, inclusief maken. Plekken voor dialoog. Participatievorm? Kans gelijkheid voor deelname.
- Cultuur verbinden aan maatschappelijke vraagstukken
- Creativiteit/ cultuur als bindmiddel tussen sectoren

Verslag stakeholdersbijeenkomst teammanagers DFM

Maandag | 01/11/'21 | 9.30 - 11.00 | Joure

Aanwezig: 20 personen

Thema ecologie

- Landbouw transitie belangrijk landschappelijke opgave
- Druk op landschap door vele factoren (energie, landbouw, natuur, stikstof, ..) hoe enerzijds die opgaves oplossen en anderzijds dat in balans met het landschap te doen
- Integrale benadering van gebieden van essentieel belang om geordend de opgaves te laten landen zonder landschap te veel te belasten
- Ook zijn er tijdelijke functies (b.v. zonnepanelen) die mogelijk geen permanente rol in het landschap van de toekomst zullen spelen.

Thema sociaal-cultureel

- Kleinschaligheid (glokalisatie) faciliteren door fysieke en digitale ontmoetingsplekken
- Ruimte voor zingeving/ mentale gezondheid
- Ruimte voor positieve gezondheid
- Rol van taal als identiteitsdrager
- Beloning
- Hoe blijven we een 'open' gemeenschap ipv navelstaren vanaf eigen terp en hoe gaan we om met de spanning die dat geeft?
- Transitie van bezit naar gebruik

Thema economie

- Speerpunten rond landbouw, water en recreatie
- Welke kansen geeft digitalisering? Het nieuwe hybride werken
- Plekken voor ontmoeting (b.v. hubs) waarin ook sectoren verbonden kunnen worden wat weer tot nieuwe innovatie kansen kan leiden
- Transitie van bezit naar gebruik
- Op welke manier is leefbaarheid met economie verbonden in DFM?

Hoe pakken we het aan?

- Herhaling van boodschap (intern, extern, ..)
- Boodschap tastbaar maken (niet te abstract)
- Doorleven in beleidscyclus
- Brede Welvaart implementatie aanvliegen via paar thema's (niet alles)
- Werken met een kerngroep
- Werken met programmaleider die ook cross-sectoraal organiseert om brede welvaart denken te stimuleren in beleidsopgaves. Denk aan hoe het zorgbeleid van invloed is op ruimtelijk beleid of hoe het duurzaamheidsbeleid van invloed is op het onderwijsbeleid. Etc. Het dus actief agenderen van brede welvaart als kader om sectoren ook uit hun 'koker' te halen
- Ruimte bij medewerkers om in de 'open space' actief te zijn. Ruimte voor lange termijnbeleid (ook in sturing vanuit de directie)
- Synchronisatie met raad en duidelijke rolverdeling
- Externe betrokkenheid van 'Raad van de Toekomst' van DFM wordt wel op prijs gesteld, maar kunnen we dat waarmaken?

Verslag stakeholdersbijeenkomst B&W/directie DFM

Dinsdag | 02/11/'21 | 12.00 - 13.00 | Joure

Aanwezig: 7 personen

- Positief over hoofdlijn
- Werkbaar van SDG naar praktijk
- Lokale democratie, verbondenheid lokale initiatieven met bestuur vraagt expliciet aandacht
- Ontmoetingsplekken vragen nieuwe vorm
- Huisvesting jongeren
- Uitbreiding kernen volgens welke uitgangspunten
- Behoud Landschap

Verslag stakeholdersbijeenkomst medewerkers DFM

Woensdag | 03/11/'21 | 12.00 - 13.30 | Joure

Aanwezig: 20 personen

- Eenzaamheid vraagt aandacht
- Brede Welvaart en SDG bruikbaar kader
- Afval is groot thema voor de toekomst
- Waterhuishouding nog belangrijker
- Verscheidenheid huisvesting
- Ontmoetingsplekken
- Landschap en diversiteit daarvan
- Windmolens, zonne-energie en behoud landschap
- Kwaliteit kernen

Verslag stakeholdersbijeenkomst Raad DFM

Maandag | 08/11/'21 | 19.30 - 20.30 | online

Aanwezig: 32 personen

Feedback op aanpak

- Brede welvaart als kader is prima.
- Politieke inkleuring volgt
- Echte keuzes maken
- Behoud gemeente DFM. Geen verdere fusies
- Toepassen van Brede Welvaart raamwerk als kader voor paar praktische beleidsopgaves
- Trigger voor Brede Welvaart niet alleen 'vergelijk' met andere gemeentes maar ook eigen observaties, feedback uit de samenleving etc. Vergelijk met derden kan ook doorslaan door alleen te reageren in termen van wat anderen wel/niet doen. Blijf wel autonome kracht uitstralen.
- Systematiek. Uitkijken dat je onafhankelijk wegingskader niet verliest. Inhoud ruimte, lokale economie. Communicatie uitkijken voor beperking tot elitaire groepen in de samenleving en positie geven aan organisaties in de samenleving

Feedback op inhoudelijke transitie thema's

- Ruimtelijke kwaliteit
- Woon-leefbaarheid thematiek

Feedback op participatie

- Implementeer jongerenpanel
- Breng in beleidsproces expliciet keuze 'next generation'
- Implementeer via paar praktische beleidscasus het gedachtengoed.

BIJLAGE 1b**Wensen voor toekomstige generaties DFM bewoners**

We hebben de verschillende deelnemers aan de stakeholdersbijeenkomsten ook gevraagd een boodschap voor volgende generatie bewoners te formuleren. Een boodschap die we willen uitpakken na 2030. Tot die tijd is het een tijdscapsule van deze tijd. Op hoofdlijn hebben we daar langs de drie brede welvaart invalshoeken de volgende boodschappen

Leeswijzer:

Dit is 1 op 1 resultaat van input verzamelt tijdens de bijeenkomst. We hebben dit als bron gebruikt om de verdere visie vorm mee te geven.

Ecologische boodschap	Economische boodschap	Samenleving boodschap
Het landschap, de natuur, de leefomgeving, ..	De werkgelegenheid, de innovatie, de kennis, ..	De zorg, de diversiteit, de democratie of het onderwijs
Kleinkinderen een wereld willen meegeven waarin milieu problemen zijn opgelost	Kennisdelen stimuleren	Fietsen/routes, wandelen + paden - ontmoeting
Wens aan kinderen: genoeg huizen om in te wonen, voedingsmiddelen uit de regio kunnen eten, energietransitie goed verlopen is, mooie natuur die er dan nog is	Wens aan kinderen: genoeg werk in de eigen omgeving	Gemeente(mienskip) dy't lústert nei de ynwenners – posityf op oanslút – tinken in mooglikheden, net direkt: 'Dit kin net!!'
Schone leefomgeving	Luxe inleveren voor lokaal*, hard werken en meer genieten/voldoening *bijv. supermarkt met alleen regionale producten	Hoop dat in 2030 Fryslân onafhankelijk is van de staat – gemeenten samen met regionale boeren, ondernemers en burgers besluiten maken
Landschappelijke kernwaarden behouden	Financiële middelen, dus werkgelegenheid	Gezonde leefomgeving garanderen – gezondheid – vrijheid
Doorstroming bij huisvesting		Kinderopvang gratis
Een eigen huis en bestaanszekerheid	Bedrijven stimuleren zonnepanelen op daken	Toekomstige generatie: jouw ontwikkeling voor je toekomst is belangrijk, maar kijk ook om je heen wat een ander beweegt/wat jij daarbij kunt betekenen.
Gezonde leefomgeving, zonneweide (liever niet) verschuilen achter bossages – ook goed voor vogels/andere kleine dieren / stimuleren tuinen vooral groen te laten zijn, stenen eruit / dorpen hittebestendig maken, veel bomen aanplanten	Dorpen aantrekkelijk maken voor toeristen, veel groen, parkjes, terrassen, auto's weren, kwalitatief toeristische accommodaties; bestaande veerpontjes/brugwachters behouden	Goede openbaar vervoer / fietsgebruik stimuleren-fatsoenlijke fietsenstalling bij busstation, ook in Lemmer
Parkeren buiten winkelgebied, parkeerplaatsen in het groen onder bomen		Bejaardenhuizen nieuw leven in blazen, communities voor ouderen

<p style="text-align: center;">Ecologische boodschap</p> <p style="text-align: center;">Het landschap, de natuur, de leefomgeving, ..</p>	<p style="text-align: center;">Economische boodschap</p> <p style="text-align: center;">De werkgelegenheid, de innovatie, de kennis, ..</p>	<p style="text-align: center;">Samenleving boodschap</p> <p style="text-align: center;">De zorg, de diversiteit, de democratie of het onderwijs</p>
<p>Fiets- en wandelpaden uitbreiden, verbinding tussen dorpen en langs dijk tussen Lemmer - Mirns</p>		<p>Niet op Den Haag wachten: zelf beleid maken / voorzieningen in stand houden: bibliotheken, sportaccommodaties, buurthuizen, etc. / Initiatieven van burgers positief benaderen (ja, tenzij...)</p>
<p>Dorpen aantrekkelijk maken voor starters, niet alleen nieuwbouw, denk ook aan splitsen bestaande huizen; bijv. Bergen aan Zee stimuleert burgers om woningen te splitsen d.m.v. gratis aanbieden i.p.v. hoge leges te rekenen</p>		<p>Analfabetisme voorkomen; brede school van 8.30 tot 16.30 uur: kennisvakken in ochtend, na 14.00 uur sport, muziek, theater, kunst, filosofie. Alle kinderen krijgen zo 'n gelijk aanbod, niet alleen 'rijke' kinderen, zo krijg je sociaal sterke volwassenen</p>
<p>Kleine groene windmolens uit Groningen overwegen / geen nieuwe weilanden uitrollen, bestaande industrieterreinen verdichten en upgraden; industrie achter groen verbergen</p>		<p>Mienskip / Inspraak</p>
<p>Leefbaarheid /Blue Zone 'mentaliteit' / mede-verantwoordelijk voor gezonde leefomgeving/milieu</p>	<p>Lieve kleinkinderen: wens zinvol werk doen / lightrail OV (snel en energievriendelijk verplaatsen / nieuwe kunsten en ambachten die op prijs worden gesteld</p>	<p>Gemeente moet meer kansen zien en niet in beperkingen denken / Versterk de goede kanten van de gemeente</p>
<p>Lieve kleinkinderen: wens goed kunnen wonen met een gezonde levende bodem, biologische producten kopen/eten uit regio. Bloeiende weiden en eetbare bossen tussen schoon water</p>	<p>Andere vormen van duurzame energie (mee)ontwikkelen / Hoe bestaat het dat er in onze gemeente maar een aantal biologisch-dynamische bedrijven zijn te vinden: geef jonge boeren meer info-steun</p>	<p>Kleinschalige zorg / meer regelingen om armoede te bestrijden/ongelijkheid tegen te gaan / stimuleer kunst, culturele activiteiten en betrek jongeren erbij</p>
<p>In kleine dorpen bouwgrond beschikbaar maken en stellen voor jonge mensen met de regie erover bij de gemeente</p>	<p>Stimuleren van kennis -> ondernemerschap -> welvaart</p>	<p>Loslaten: dogma's – 'zo doen wij dat' – naar binnen gekeerd zijn/vervreemding / wens: 'onderzoekende geesten' veel vragen en uitwisselen</p>
<p>Behoud de bossen, zorg voor het in goede banen leiden van het toerisme</p>	<p>Duurzaamheid -> energietransitie</p>	<p>Welzijn van het kind voorop: passend onderwijs – gratis/ laagdrempelige wijze sport beoefenen, begeleiding hierbij door jongerenwerkers en sportbuurtwerkers</p>

Ecologische boodschap Het landschap, de natuur, de leefomgeving, ..	Economische boodschap De werkgelegenheid, de innovatie, de kennis, ..	Samenleving boodschap De zorg, de diversiteit, de democratie of het onderwijs
Openbare ruimte zodanig inrichten dat bij steeds extremer weer altijd droge voeten houden en voor landbouw geen watertekorten hebben	Economisch: doorgeven: planeet / afbouwen: mega / introduceren: eigen voedselketen	Gemeente in een faciliterende rol plaatsen / Aandachtspunt: zorg voor heldere communicatie: Raad, B&W, medewerkers DFM (kracht van de herhaling – het waarom-verhaal) -> niet online, maar ‘zeepkistsessie’
Onbegrensde mobiliteit op alle vlakken	Recreatie versterken en verbeteren -> richting duurzaamheid	Rol inwoners op democratie: nieuwe vormen zullen ontstaan
DFM als ‘Blue Zone’	Werk dichtbij, werken vanuit dorps huis	Aanbod om gezond te kunnen leven, eten, bewegen is voor iedereen bereikbaar
Gevolgen inrichting landschap / zicht op beter klimaat	Uitbreiding kennis, digitalisering, duurzaamheid en innovatie in dat in samenhang met behoud van natuur/ landschap	Sociaal: doorgeven: gezonde/sportieve inwoners / afbouwen: betaalde sportfaciliteiten / introduceren: gratis sport
In 2023 zuinig omgaan met energie (’s nachts geen onnodig licht op bedrijventerreinen laten branden) en beleid maken waarbij normen gelden voor uitstoot energieverbruik	Slimme oplossingen voor vraagstukken bij woningbouw, opwekken energie etc. om het unieke landschap zoveel mogelijk te behouden (misschien nog een slimme oplossing voor duurzaam gebruik van gas?)	Focus op welzijn, ontmoeten, meer bewegen, gezond eten, kleinschalig wonen
Natuur: doorgeven: klimaat leefbaar/beter / afbouwen: minder reisbewegingen / introduceren: groene vervoerspunten	Goede bereikbaarheid van ons gebied (kennis, gezondheid, economie, wonen); ook digitaal goed bereikbaar zijn	Socialer omgaan met elkaar / jongeren meer betrokken zien te krijgen bij samenleving in dorpen
CO2 neutraal richting toekomst	Meer toerisme	Van bezit naar gebruik / participerende inwoners
Meer fietspaden, bomen	Leefbaarheid door bedrijven in dorpen houden	
Verbinding met RUG (kennis water etc.) / Joure: niet alleen bekend van DE / behoud van landschap	Infrastructuur elektrisch net / nieuwe technieken t.b.v. milieu / upgrade niveau technische bedrijven / Hulp gemeente hoe toekomst zo ja-zo nee met bedrijf	Behoud opleiding centrum centraal provinciaal
Duurzame groene gemeente met meer gezonde bomen / meer bos aanplanten / boeren stoppen, landerijen kunnen worden ingepland met bomen	Lyts skalege ûndernimmingsen werom yn in leafbar dorp foar jong en âld	Jeugd terug na studie

Ecologische boodschap Het landschap, de natuur, de leefomgeving, ..	Economische boodschap De werkgelegenheid, de innovatie, de kennis, ..	Samenleving boodschap De zorg, de diversiteit, de democratie of het onderwijs
Unieke landschap (ruimte) behouden, gelet op druk die er ontstaat (windmolens, zonnepanelen, vol bouwen (goedkope grond)	Werkgelegenheid jeugd	Jong en âld behâlde yn doarpen
Soepeler zijn met tijdelijke huisvesting	Jaar rond toerisme	Focus op goed onderwijs
Minder wind- en zonne-energie in landschap, alternatief gebruik alle industriedaken	MKB blijft de motor / toerisme/recreatie verder uitbouwen	Soat wille tawinske om een goede samenleving te creëren
Wees flexibel in de bouw van modulaire woning	Meitinken yn energy transysjes troch gemeente / romte foar bidriuwen yn de doarpen om leefberheid te hâlden	Aantrekkelijk/sexy woonomgeving voor 'de jeugd'
Ruimte voor bedrijven door gemeente in zin van geluid/ emissies	Toerisme: steeds kortere vakantiemomenten – ook steeds korter op locaties: dus waar ga je heen? Attractiepunten dus Google geeft ze, maar ook bedrijven kunnen hun werk laten zien	Individualisering -> verbinding tot stand brengen Laaggeletterdheid -> gelijke kansen Inwonersparticipatie -> hoe bereiken we mensen? Positieve gezondheid
Ruimte voor flexibele woningbouw	Investeer en blijf investeren in de dorpen	Sociaal: zorg voor elkaar / betere cursussen immigranten
Niet alleen kijken naar de grote kernen, ook de kleine dorpen tellen mee	Zorg voor een sterke eigen identiteit als gemeente -> wat maakt deze gemeente uniek	Zorg op maat / tegen gaan polarisatie
Landschap	Kleine bedrijven een kans geven in kleine kernen (alles is klein begonnen)	Sociaal: watersport jeugd populair maken
Platteland behouden / dorpen sexy maken	Dat burger en MKB elkaar kunnen vinden	Sociaal: brede welvaart/voedselbank / daklozen helpen / sociaal cultureel centrum: brûsplak
Zorgen dat de dorpen leefbaar blijven, bedrijvigheid, scholen	Seizoensverlenging toerisme	Sociale contacten ouderen die in eigen dorp boodschappen kunnen doen / ontmoetingsplekken in kleine kernen / creëren meer betrokkenheid bij elkaar – hoe tellen kwetsbare mensen mee?
Voldoende huisvesting voor alle lagen van de bevolking	Toerisme op het water / lokale ondernemers	Positieve gezondheid -> gezonde leefstijl
Behoud van faciliteiten in dorpen/steden	Economisch: inzetten op duurzaam toerisme	Zelfregulering door inwoners/burgers

Ecologische boodschap	Economische boodschap	Samenleving boodschap
Het landschap, de natuur, de leefomgeving, ..	De werkgelegenheid, de innovatie, de kennis, ..	De zorg, de diversiteit, de democratie of het onderwijs
Het landschap beheren/behouden	Afbouwen: fossiele gassen / introduceren: waterstof / recycling: plastic vrije generatie	Een inclusieve maatschappij waar het prettig woont en veilig/thuis voelt
Samenwerking met buurgemeente	Duurzaamheid mag geld kosten / geld moet niet alleen beperkend zijn / 'handjes' tekort	Minder bureaucratie / vergrijzing op het water
Klimaat -> opwarming aarde, heftiger weer, wateroverlast Landschap -> tekort aan huizen, asfaltering	Milieu: vuilwaterafgifte (station) beter voor elkaar krijgen	Sociaal: lokale democratie
Groen: doorgeven aan jeugd, behoud natuur	Economisch: bedrijvigheid faciliteren – ondernemersvriendelijk	Stimuleren van recreatie onder jeugd (zeilen, kanoën, etc.)
Landschap: robuust watersysteem / klimaat bestendig / geen vernield landschap / duurzame woningbouw – slimme bouw	Bedrijvigheid in kleine kernen i.v.m. leefbaarheid.	Zorg: uitbreiden -> er is te weinig zorgpersoneel voor uitbreiding / voor IC personeel aantrekkelijker maken Afbouwen: politieke partijen/clusteren
Milieu: groen (onkruid) op dijken en dammen kan mooi zijn / geen gif	Waterbeleving stimuleren	Sociaal domein: welzijn – belang van beschutte werkplekken als bijv. Empatec; dit kost geld, maar is van groot maatschappelijk nut
Landschap: openheid zo goed mogelijk behouden / biodiversiteit: bevorderen / water: hoosbuien / klimaat: groene maatregelen	Grootschalige industrie / eigen gemeente: schaalgrootte / Waterbeleving -> recreatie/toerisme	Verschil sociaal economische status tussen laag en hoog verminderen, waardoor mensen met een lage SES gelijke kansen krijgen, een baan krijgen, inkomen hebben, gezonder leven, ziekte afneemt, opvoeding minder stress geeft (economie toeneemt en ecologie verbetert)
Recreatie -> maak gebruik van al het mooie in de gemeente: het water/de meren	Daken volleggen met zonnepanelen – agrarische grond/water hier niet voor gebruiken	Ontmoeting en eigen rol/verantwoordelijkheid als inwoner (burger) stimuleren
Meer bomen / waterbeheer	Duurzaamheid: nieuwe manieren voor energie-opwekking	Burgerschap
Meer woningbouw in kernen (leegstand, inbreiding, etc.) / platteland niet verstenen / meer ruimte voor de natuur	Belangrijk: toerisme / arbeidsmigratie / behoud van MKB voor leefbaarheid	

Ecologische boodschap	Economische boodschap	Samenleving boodschap
Het landschap, de natuur, de leefomgeving, ..	De werkgelegenheid, de innovatie, de kennis, ..	De zorg, de diversiteit, de democratie of het onderwijs
Natuurgebied behouden en middels (duurzaam) toerisme kunnen laten zien	Stimuleren circulaire economie: lokale ondernemers aan elkaar koppelen / economisch: meer investeren op MKB – toegevoegde waarde voor directe omgeving en werkgelegenheid, minder ruimte voor internationaal	
Belangrijk: waterbeheer, landbouwregulatie, afvalvermindering	Energie t.o.v. landschap: waterbeheer/-management (borging natuurbeleving op water, waterkering/beheer i.v.m. zeespiegelstijging	
Toerisme i.r.t. goed evenwicht t.o.v. omgeving/natuur	Lokaal economisch: nieuw moet duurzaam / groei moet mogelijk zijn	
Landschap doorgeven	Grondstoffen/afvalproduct: windmolens/accu's/zonnepanelen	
Uitbreiden: waterafvoer/-opvang		
Erg belangrijk: open landschap		
Gebruik bestaande bouw–bouw slim		
Behoud van/zorgvuldig omgaan met natuurlijke omgeving / slimme bouw		
Minder luxe/oppervlak per (delen) persoon verwachten / landschap-/natuurbehoud, diversiteit van Gaaster bos, meren, cultuurhistorie		

BIJLAGE 2

Definities Brede Welvaart (bron CBS)

Brede welvaart betreft de kwaliteit van leven in het *hier en nu* en de mate waarin deze al dan niet ten koste gaat van die van *latere generaties* en/of van die van mensen *elders* in de wereld.

1. Brede welvaart 'hier en nu'

Brede welvaart 'hier en nu' betreft de persoonlijke kenmerken van mensen en de kwaliteit van de omgeving waarin zij leven; meer in het algemeen hun materiële welvaart en welzijn, en hun beleving daarvan. Juist omdat welvaart een breed begrip is, wordt een groot aantal thema's in het 'hier en nu'-dashboard onderscheiden. Elk thema gebruikt vervolgens specifieke indicatoren waarmee een beeld geschetst kan worden van de ontwikkelingen binnen het thema.

De acht hoofdthema's met betrekking tot de brede welvaart 'hier en nu' zijn:

- a) Subjectief welzijn.
In bespiegelingen over de brede welvaart staat welzijn centraal. Subjectief welzijn is hier gedefinieerd als de waardering voor het eigen leven en wordt gemeten als de mate waarin mensen tevreden zijn met hun leven, in welke mate zij regie ervaren over hun leven en de persoonlijke welzijnsindex. Die laatste index combineert acht aspecten van het leven tot één overkoepelend cijfer.
- b) Materiële welvaart.
De materiële welvaart wordt gevormd door het inkomen dat mensen te besteden hebben, en de goederen en diensten die zij met dit inkomen kunnen kopen waarmee zij zelf invulling en kleur kunnen geven aan hun leven.
- c) Gezondheid.
Gezondheid – zowel de daadwerkelijke als de ervaren gezondheid – is sterk bepalend voor de kwaliteit van leven. Een (chronische) ziekte beperkt onder meer iemands mogelijkheden om actief en volwaardig deel te nemen aan de samenleving. De levenskwaliteit wordt ook in belangrijke mate bepaald door (gezonde) voeding. Eén van de grootste problemen op dat vlak is momenteel bijvoorbeeld overgewicht.
- d) Arbeid en vrije tijd.
Brede welvaart hangt voor veel mensen sterk af van het hebben van passend en betaald werk. Daar staat tegenover dat ook vrije tijd grote invloed heeft op de levenskwaliteit die mensen ervaren. Werk en vrije tijd moeten dan ook in balans zijn. Hiervoor zijn vele factoren van belang. Een goede opleiding is bijvoorbeeld belangrijk om een gunstige uitgangspositie op de arbeidsmarkt te hebben.
- e) Wonen.
Een goed en betaalbaar dak boven het hoofd is één van de eerste levensbehoeften. Nederlanders geven een substantieel deel van hun inkomen uit aan hun huisvesting.
- f) Samenleving.
Een samenleving waaraan iedereen kan deelnemen en waarin mensen kunnen vertrouwen op elkaar en op instituties als de overheid en het rechtssysteem vormt ook een onderdeel van brede welvaart. Ook de omvang en kwaliteit van sociale contacten en daarmee de mate waarin mensen in het maatschappelijk leven participeren, zijn belangrijke welvaartsaspecten.

- g) Veiligheid.
Misdaad en ervaren (on)veiligheid grijpen direct in op de kwaliteit van leven. Zowel feitelijk risico op slachtofferschap als het gevoel van (on)veiligheid doen ertoe in dit verband.
- a) Milieu.
Schone lucht, schoon drink- en oppervlaktewater, voldoende (gezonde) natuur en biodiversiteit, en een niet-vervuilde bodem zijn belangrijke algemene levensbehoeften. Hoge fijnstofconcentraties in de lucht kunnen tot ernstige gezondheidsklachten leiden, zoals astma en COPD. In een dichtbevolkt land als Nederland is het ook belangrijk dat bepaalde gebieden er primair zijn voor de natuur, zodat flora en fauna zich daar kunnen handhaven en zich goed kunnen ontwikkelen. Nederlanders geven een substantieel deel van hun inkomen uit aan hun huisvesting.

2. Brede welvaart 'later'

Brede welvaart 'later' betreft de hulpbronnen die volgende generaties nodig hebben om een zelfde niveau van welvaart te kunnen bereiken als de huidige generatie. De keuzes die alle Nederlanders gezamenlijk maken in het 'hier en nu' hebben uiteraard consequenties voor de volgende generaties in Nederland. Om de kwaliteit van leven op peil te houden zijn allerlei hulpbronnen nodig. Deze worden hier aangeduid als 'kapitaal'; vier soorten kapitaal worden daarbij onderscheiden: economisch, natuurlijk, menselijk en sociaal. De hoeveelheid kapitaal per inwoner moet op zijn minst gelijk blijven, willen volgende generaties een zelfde niveau van welvaart kunnen bereiken. De vier soorten kapitaal voor de brede welvaart 'later' zijn:

- a) Economisch kapitaal.
Dit omvat de machines en werktuigen, de ICT, het kenniskapitaal en de infrastructuur die nodig zijn voor het opbouwen van materiële welvaart en het genereren van economische groei. Het gaat hier om fysieke kapitaalgoederen die vooral voor het economisch proces van belang zijn. Ook het kennis-kapitaal, onder andere gevoed door de investeringen in onderzoek en ontwikkeling, is belangrijk voor het functioneren van de Nederlandse economie. Schuld wordt gezien als negatief economisch kapitaal.
- b) Natuurlijk kapitaal.
Dit betreft niet alleen grondstoffenvoorraden (voor Nederland vooral fossiele energiedragers zoals aardolie en aardgas), maar ook de kwaliteit van natuur en milieu. Hieronder vallen biodiversiteit (gemeten aan de hand van fauna van het land en fauna van zoetwater en moeras, maatstaven voor soortenrijkdom), de algemene kwaliteit van de atmosfeer (samenhangend met CO₂-emissies) en de lokale kwaliteit van bodem, water en lucht. Ook de capaciteit aan hernieuwbare vormen van energie wordt onder het natuurlijk kapitaal geschaard, omdat hiermee zowel de intering op niet-hernieuwbare energiebronnen als de uitstoot van broeikasgassen kan worden tegengegaan. Natuurlijk kapitaal vormt een eerste levensvoorwaarde.
- c) Menselijk kapitaal.
Hierbij staat de factor arbeid centraal. Het omvat het aantal uren dat mensen werken en de kwaliteit van het arbeidspotentieel afgemeten aan gezondheid en opleidingsniveau. Dit zijn tevens aspecten die de productiviteit van arbeid mede bepalen.
- d) Sociaal kapitaal.
Dit geeft de kwaliteit van sociale verbanden in de samenleving weer. Het wordt gemeten als de omvang van het vertrouwen dat burgers hebben in elkaar en in de belangrijkste instituties. Naast het vertrouwen van alle burgers wordt ook gekeken naar het vertrouwen tussen verschillende groepen onderling, aan de hand van een indicator over discriminatiegevoelens. Deze beschrijft in hoeverre mensen zich onderdeel voelen van bepaalde groepen in de samenleving die ervaren dat zij niet volledig aan het maatschappelijk proces kunnen deelnemen of in hun hoedanigheid niet volledig worden geaccepteerd.

3. Brede welvaart 'elders'

Brede welvaart 'elders' betreft de effecten van Nederlandse keuzes op banen, inkomens, (niet- hernieuwbare) hulpbronnen en het milieu in andere landen. Veel afwegingen die Nederlanders maken, hebben consequenties voor mensen in andere landen. De goederen en diensten die in Nederland worden ingevoerd, zijn immers veelal in andere landen geproduceerd. Dat levert elders banen en inkomens op, maar het legt ook een druk op de (niet-hernieuwbare) hulpbronnen en het milieu in die landen. In navolging van het rapport van de Commissie

Brundtland (WCED, 1987) wordt in de Monitor bijzondere aandacht besteed aan de armste landen in de wereld. Deze groep wordt hier vertegenwoordigd door de 47 armste landen volgens criteria van de VN, de 'least developed countries' (LDC's). De belangrijkste thema's zijn:

a) Handel.

De handel die Nederland met andere landen drijft, kan de welvaart in die landen vergroten. Bij de invoer worden de continenten van herkomst Europa, Amerika, Azië, Afrika en Oceanië apart onderscheiden.

b) Ontwikkelingssamenwerking en overdrachten.

Ontwikkelingshulp die Nederland geeft aan ontwikkelingslanden kan de brede welvaart in die landen vergroten. Hetzelfde geldt voor geld dat migranten overmaken aan familieleden in hun land van herkomst.

a) Milieu en grondstoffen.

Niet-hernieuwbare hulpbronnen worden ingevoerd en hier of elders gebruikt om goederen en diensten te produceren. Dit gebruik leidt tot uitputting van deze hulpbronnen in het buitenland, wat vooral een grote impact heeft op de (latere) welvaart in de armste landen. De goederen en diensten die uit andere landen worden ingevoerd zijn zoals gezegd elders geproduceerd. Die productie kan daar gepaard gaan met bijvoorbeeld CO₂-emissies, die dan direct gerelateerd zijn aan de Nederlandse consumptie en dus mede bepalend zijn voor onze broeikasgasvoetafdruk.

BIJLAGE 3

Voorzet van trends naar transitie per brede welvaart thema

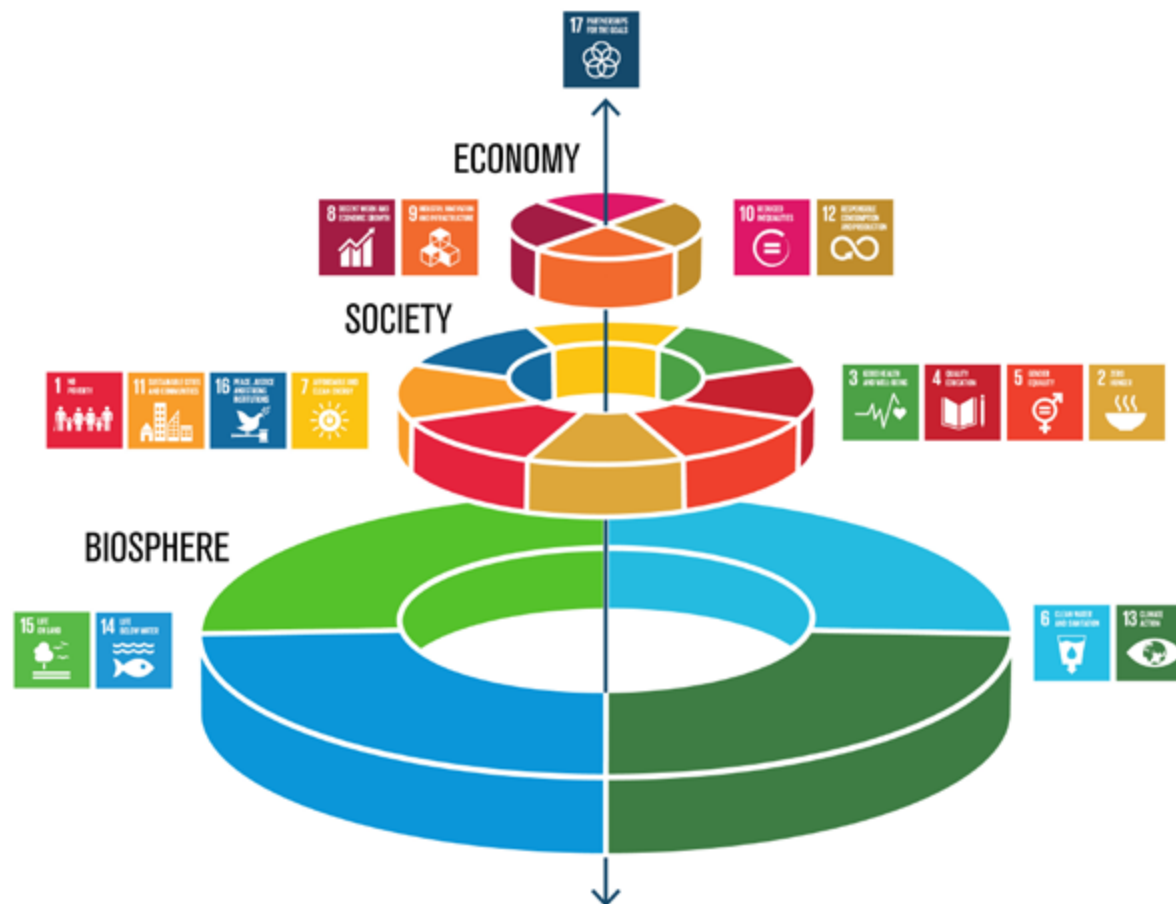
Leeswijzer:

Dit is een aanzet om verder uit te werken en specifiek te maken per transitie voor DFM. Bedoeld om het denkkader te illustreren.

Vanuit trends en ontwikkelingen proberen we, per SDG-perspectief, een samenvattende transitie te benoemen die we relevant achten op weg naar 2030. Na die analyse kijken we naar de betekenis ervan voor de gemeente DFM en welke invloed daar op uitgeoefend kan worden vanuit de rol van de gemeente.

De opsomming hier is indicatief. Bij een verdere doorontwikkeling van deze Brede Welvaart aanpak kan vanuit diverse DFM beleidsterreinen per SDG-thema een transitie beschreven worden. Waarbij het ook slim is deze meteen aan te vullen met de rol die de gemeente binnen die transitie kan vervullen.

Het toepaste SDG/Brede Welvaart kader

1	Geen armoede	Armoede overal en in al haar vormen de wereld uit helpen
2	Geen honger	Een einde maken aan honger, zorgen voor voedselzekerheid en verbeterde voeding en duurzame landbouw stimuleren
3	Goede gezondheid	Zorgen voor gezond leven en welzijn stimuleren voor iedereen van alle leeftijden
4	Kwaliteitsonderwijs	Zorgen voor inclusief onderwijs voor iedereen, en rechtvaardige en kwalitatieve mogelijkheden voor levenslang leren bevorderen
5	Geslachtsgelijkheid	Geslachtsgelijkheid bereiken via de emancipatie van vrouwen en meisjes
6	Schoon water en sanitaire voorzieningen	Zorgen voor beschikbaarheid en duurzaam beheer van water en sanitaire voorzieningen voor iedereen
7	Duurzame energie	Zorgen voor toegang tot betaalbare betrouwbare, duurzame en hernieuwbare energie voor iedereen
8	Goede banen en economische groei	Langdurige, inclusieve en duurzame economische groei stimuleren, en volledige, productieve en gepaste werkgelegenheid voor iedereen
9	Innovatie en infrastructuur	Bouwen aan een flexibele infrastructuur, en inclusieve en duurzame industrialisatie en innovatie bevorderen
10	Verminderde ongelijkheid	Ongelijkheid in en tussen landen verminderen
11	Duurzame steden en gemeenschappen	Duurzame steden en menselijke nederzettingen creëren die inclusief, veilig en veerkrachtig zijn
12	Verantwoorde consumptie	Zorgen voor duurzame consumptie en productiepatronen
13	Klimaatactie	Dringende maatregelen nemen ter bestrijding van klimaatverandering en de effecten ervan
14	Leven onder water	Oceanen, zeeën en mariene hulpbronnen in stand houden en duurzaam gebruiken voor duurzame ontwikkeling
15	Leven op het land	Landecosystemen beschermen en herstellen en het duurzaam gebruik ervan bevorderen, bossen duurzaam beheren, woestijnvorming bestrijden de aantasting van het land een halt toeroepen en ten goede keren en het verlies aan biodiversiteit stoppen
16	Vrede en recht	Vreedzame en solidaire samenlevingen stimuleren voor een duurzame ontwikkeling toegang verlenen tot justitie voor iedereen en bouwen aan effectieve verantwoordelijke en inclusieve instellingen op alle niveaus
17	Partnerschappen voor de doelstellingen	De wijze van tenuitvoerlegging versterken en het wereldwijde partnerschap voor duurzame ontwikkeling nieuw leven inblazen

1. Algemene trends & transitities

We geven een indicatieve voorzet van uitwerking van transitities per SDG-thematiek. Naast die specifieke trends en transitities zijn er meer algemene.

Trends die samenhangen met b.v. demografische effecten

Naar een vergrijzende samenleving

Opbouw van de bevolking op weg naar 2040. Belangrijkste veranderingen b.v. afname beroepspersoneel (60 naar 50%) t.o.v. totale bevolking.

Doorgaande ontgroening

Aanwas kinderen als gevolg van geboorte neemt af. Migratie van jongeren die elders gaan studeren of werken.

Dubbele vergrijzing

Groep van 75 jaar en ouder die groeit snel. Dubbele vergrijzing wijst op de groei van 65+ en daarnaast dezelfde groei bij 75+.

Meer diversiteit

Opbouw en ontwikkeling van bevolking DFM (gender, afkomst, leeftijd, ..).

2. Samenwerkings trends & transitities (partnership laag)

We beschrijven de trends en transitities vanuit de 17 perspectieven van de SDG's die we opbouwen uit onderstaande 4 lagen. De laag van partnerschappen, die van economie, die van sociaal-maatschappelijke waarden en die van de ecologische basis voor ons bestaan.

“Samenwerking om de doelen te realiseren” is misschien wel de kern van realisatie van de 16 inhoudelijke SDG doelen. Daarom is doel 17 gericht op samenwerking die nodig is om doelen te bereiken. De manier waarop we samenleven, netwerken ontwikkelen en elkaar weten te vinden.

SDG17 samenwerkingsvormen

Van hiërarchische naar netwerksamenleving

Glocalisering

Naast sterke verbanden tussen partners binnen de gemeentelijke grenzen zijn ook samenwerkingen in nationaal – internationaal verband van groter wordend belang. B.v. als gemeente wordt de rol van Europa belangrijker als b.v. financier van gemeentelijke programma's die samen met DFM-partners worden geïnitieerd (b.v. ondernemers innovaties, landschapsprogramma's of andere)

Ontwikkeling samenwerkingsnetwerken

Via de assen van de SDG-thema's ontstaan steeds sterkere netwerken die, veelal online, elkaar inspireren en informeren. Vaak zijn dat groepen uit de quadruple helix van onze samenleving. Burgers, ondernemers, overheden en kennispartners ontmoeten elkaar daarbinnen op maatschappelijke thema's. Uit die behoefte ontstaan ook samenwerkingsnetwerken zoals in Fryslân we op diverse plekken kennen. Het IPF (Innovatie Pact Fryslan) als netwerk voor innovatie ondersteuning. Een netwerk als Vereniging Fossyl Frij Fryslan met daarin allemaal partners die aan een fossiel vrij Fryslân werken. Het zijn netwerkvormen die los van hiërarchie functioneren.

Cultuur als verbindende factor

Samenwerking gaat ook over wie we zijn. Over wat ons bindt. Welke taal we samen ontwikkelen.

Die culturele basis begrijpen is basis voor goede en betrouwbare samenwerking. De samenleving anno nu heeft de neiging in eigen bubbels en waarheden te verdrinken en onvoldoende aansluiting te vinden bij andere meningen. Daardoor polariseert de discussie terwijl juist voor het oplossen van globale uitdagingen samenwerking van het grootste belang is.

3. Economische trends & transities (SDG-economy laag 8,9,10,12)

Brede welvaart hangt sterk samen met de manier waarop we daar een economisch fundament voor hebben die bijdrage levert aan realisatie van brede welvaart doelen. Economische inrichting en innovatie zijn daarvan belang gelijktijdig is een thema als gelijkheid, in termen van kans gelijkheid, ook een belangrijk element wat de basis vormt voor economische welvaart.

SDG8 Banen en economische groei

Van een op BNP georiënteerde naar een op Brede Welvaart samenleving

De veranderende arbeidsmarkt

Veranderingen als gevolg van vergrijzing en effect daarop voor beschikbaar werkend personeel maar ook de skills die gevraagd worden voor toekomstige banen verschuiven. Ook hangt de keuze van gekwalificeerd personeel in de toekomst sterker samen met hoe werkgevers zich in de publieke ruimte bewegen en b.v. een bijdrage leveren aan maatschappelijke doelen.

Werk met meer purpose

Krapte op de arbeidsmarkt leidt er ook toe dat talent kritischer keuzes gaat maken. De komende jaren zal daarom ook meer zichtbaar worden bij bedrijven in hun maatschappelijke bijdrage. Purpose. Werken is niet alleen voor het geld, maar de toekomstige medewerker zoekt ook de relatie tot maatschappelijke opgaven.

SDG9 Innovatie en infrastructuur

Van lineaire naar circulaire innovatie

Naar innovatie 3.0.

Het innovatiebeleid zal steeds sterker purpose gedreven zijn en gericht op een koppeling tussen het oplossen van publieke opgaven via nieuwe oplossingen. Vanuit Europa wordt dat sterk gevoed vanuit het missie gedreven innovatiebeleid. Steeds sterker zal innovatie plaatsvinden op het kruispunt tussen sectoren maar ook gevoed vanuit andere samenwerkingsnetwerken (burgers, overheden, ondernemers, kennis). Veel meer bottom-up, co-creërend en gericht op het oplossen van missie gedreven vraagstukken.

Naar de digitale samenleving

Digitalisering van onze samenleving heeft op veel vlakken een diepe betekenis. Enerzijds gaat dat bestaande werkzaamheden veranderen (zie ter illustratie de industriële fabricage van huizen en de gevolgen daarvan op diverse ambachten. Ook zullen veel administratieve taken steeds meer gerobotiseerd gaan worden (zie b.v. de digitale transitie bij banken). Gelijktijdig is er grote behoefte aan middelbaar opgeleid personeel voor o.a. de bouwopgave en installatie werk. Deze behoefte is sterk gekoppeld aan de circulaire opgave in onze leefomgeving.

Naar duurzame mobiliteit

Moderne infrastructuur met toenemende elektrificeren van de mobiliteit. Daarnaast ligt DFM als ‘toegangspoort’ van en naar het westen via o.a. de aansluiting via de Flevopolders. Ontwikkelingen als de eventuele Lelylijn zullen daaraan gaan bijdragen met Heerenveen als logistiek middelpunt van die opgave. Ook blijft de A7 zone een belangrijke as door Fryslân voor economische ontwikkelingen. Voor DFM beginnend bij Lemmer en eindigend op kruispunt Joure met Heerenveen/Groningen en Sneek/Bolsward als uitvalsroutes.

SDG10 Verminderde ongelijkheid

Van ongelijke kansen naar een eerlijk en gelijk speelveld

SDG12 Gezonde voedsel consumptie en productie

Van kwantitatief naar kwalitatief voedsel

4. Maatschappelijke trends & transitie (SDG-society laag – 1,2,3,4,5,7,11,16)

Onder maatschappelijke trends en transitie verstaan we die veranderingen die in onze sociaal culturele leefomgeving spelen. Sociale vraagstukken over onderwijs, gezondheid of de manier waarop onze democratie functioneert.

SDG1 Geen armoede

Van in armoede opgroeiende kinderen naar een kansrijke toekomst

Sociale ongelijkheid is de afgelopen jaren gegroeid waardoor de toegankelijkheid tot voorzieningen (b.v. sport) niet door iedereen op eenzelfde manier kan worden gebruikt.

SDG2 Geen honger

Van gezond voedsel voor enkelen naar gezond voedsel voor allen

SDG3 Goede gezondheid

Van curatieve gezondheid naar preventieve gezondheid

Naar preventieve zorg

Ontwikkelingen van curatieve naar meer preventieve zorg als antwoord op betaalbaar blijven van een goed werkend zorgsysteem in Nederland. Dit moet plaatsvinden in de context van een vergrijzend platteland waar de zorgvraag alleen zal toenemen en de beschikbaarheid van personeel om hier invulling aan te geven kritisch wordt. Wat betekent dit voor het zorgaanbod van DFM? Welke rol heeft digitalisering bij deze transitie of vormen van wonen?

Naar Blue Zone concepten

In Fryslân is gestart met Bloeizone Fryslân. Een initiatief die zich laat inspireren door de vitaliteit van gemeenschappen die wereldwijd in zogenaamde Blue Zones leven. Een actief beleid wat van onderop kan worden vormgegeven binnen dorpen. Gericht op sociale en vitale ontwikkeling.

SDG4 Kwaliteitsonderwijs

Van tijdelijke onderwijs naar life-long leren

Afname van aantal schoolgaande kinderen
Vergrijzing van het onderwijzend personeel
Life-long-learning

SDG5 Geslachtsongelijkheid

Van genderongelijkheid naar gendergelijkheid

SDG7 Duurzame energie

Van fossiele naar duurzame energie

SDG11 Duurzame steden en gemeenschappen

Van geïndividualiseerde steden naar collectieve gemeenschappen

Naar een virtuele samenleving

Naast de fysieke leefomgeving zijn er ook sterke transitie die gestuurd worden door de toenemende digitale mogelijkheden. Zie b.v. het effect van corona op de manier waarop we thuiswerken of ons onderwijs inrichten. Die virtualisering is een kans tot verbinding maar kan ook zorgen voor een isolement voor mensen die er onvoldoende op kunnen anticiperen.

SDG16 Vrede en recht

Van een kort- naar langademig politiek en bestuur

Bestuurlijke vernieuwing

De democratische processen vragen ook een vernieuwing. We zien dat we onvoldoende instaat zijn om te anticiperen op de grote vraagstukken van deze tijd waardoor we te laat veranderen of situaties uit de hand gaan lopen (zie b.v. het stikstof dossier). Dat betekent dat de democratie op een aantal plekken een impuls zal krijgen die zich b.v. gaat uiten in de meer participerende burger (b.v. via burgerberaad of gebied coöperaties) mede gefaciliteerd door de veranderende omgevingswetgeving. Ook vraagt de interbestuurlijke samenwerking tussen diverse overheden de nodige aandacht.

5. Planetaire trends en transities (SDG biosphere laag 6, 13, 14,15)

De basis voor het bestaan is de leefomgeving. Die leefomgeving staat onder druk van een aantal grote planetaire opgaves zoals die samen te vatten zijn in klimatologische, biodiversiteit en schoon water thema's. Ook is het belang van gezonde lucht een belangrijke opgave. Ook voor DFM liggen voor al deze vraagstukken kansen

SDG6 Schoon water & sanitaire voorzieningen

Naar schoon en veilig water

Schoon water is een voorwaarde voor veel toekomstige ontwikkelingen die zowel de landbouw als toerisme thema's van DFM raken. De kaderrichtlijn water is voor de komende jaren een belangrijk onderwerp om te volgen. Ook is de schaarste aan zoet water wereldwijd een thema wat ook zijn weerslag heeft op b.v. wateroplossingen van DFM ondernemers.

SDG13 Klimaat actie

Naar een klimaat adaptieve samenleving

De klimaat opgave vraagt ook voor DFM een ingrijpende verandering die via o.a. het klimaatakkoord gekatalyseerd worden. In stedelijk gebied zal dit tot b.v. verdere vergroening leiden en ontstening maar ook zullen we in het landelijk gebied te maken krijgen met b.v. CO2 opslag in bodems of nieuwe oplossingen zoeken om uitstoot tegen te gaan. Onderwerpen als aquathermie zijn bij uitstek ontwikkelingen die kansrijk zijn voor de groenblauwe kracht van DFM.

SDG14 Leven onder water

Naar een rijk leven in sloten, meren en kanalen

SDG15 Leven op het land

Naar een biodiverse leefomgeving.

Net als voor klimaat zal het thema biodiversiteit steeds nadrukkelijker de agenda voor veranderingen in de leefomgeving bepalen. Dat zal een vergelijkbare weg bewandelen als via het klimaatakkoord van Parijs. Op allerlei manieren zal de rol van biodiversiteit terug klinken. Steeds nadrukkelijker begrijpen we dat de rol van de natuur in veel van onze maatschappelijke processen een nieuwe plek moet krijgen. Denk daarbij aan thema's als 'natuurinclusieve samenleving'.

BIJLAGE 4**Voorzet voor route plan voor implementatie bij DFM**

Leeswijzer:

Deze bijlage is bedoeld als aanzet richting implementatie. Waarbij we onderscheid hebben gemaakt in drie tijdshorizonten. Strategisch, tactisch en operationeel.

Route 1 – Agendasetting

Belangrijk voor de realisatie van de visie is dat er een actief proces start waar de agenda voor brede welvaart wordt omgezet in een inspirerend proces. Onderdelen hiervan zijn bijvoorbeeld jaarlijkse toekomstbijeenkomsten over brede welvaart voor toekomstige generaties bewoners van DFM of overleg met belanghebbenden over transities waar de gemeente op moet reageren. Herhaling, herhaling, herhaling zijn hiervoor de kernmerken. Door te doen gaat een visie leven en wordt hij hanteerbaar gemaakt.

Strategisch (tijdshorizon voorbij 4 jaar):

1. Brede welvaart te ontwikkelen samenwerking op interbestuurlijk niveau (b.v. als pilot gemeente).
2. Bouwen van coalitieakkoord 2022 op brede welvaart kader en thema's.
3. Gemeente DFM als 'living lab' voor brede welvaart ontwikkeling voor rurale gebieden.

Tactisch (tijdshorizon tot 4 jaar):

1. Drie transities die op korte termijn (2022) het beleid van de gemeente DFM gaan raken en meteen ontwikkelen vanuit een brede welvaart context.
 - a. B.v. ecologie: duurzame energiebeleid (SDG-7)
 - b. B.v. sociaal-cultureel: woning beleid gekoppeld aan economie beleid (SDG-11, SDG-8)
 - c. B.v. economie: landbouw vernieuwing in Veenweide gebieden (SDG-12, -15, -13)
2. Jeugd meenemen (jongerenraad DFM). Vanuit lange termijn ingestoken (voorbij 2030)
3.

Operationeel (tijdshorizon tot een jaar):

1. Inbrengen van Brede Welvaart KPI's aan huidige beleidsterreinen. Op welke manier gaat wel staand beleid welke brede welvaart indicatoren beïnvloeden?
2. ...

Route 2 – Borging in Beleidscycli

Door duidelijk eigenaarschap te beleggen en brede welvaart in de beleidscyclus in te passen wordt het denken in brede welvaart ‘gemeengoed’. Dat kan door in te steken op planvorming en rapportagemomenten binnen het beleidsproces van De Fryske Marren. Daarbij helpt het als het College van B&W in de volle breedte verantwoordelijkheid neemt voor de opgaven op het gebied van brede welvaart, dat binnen de directie verantwoordelijkheden worden belegd, zowel inhoudelijk als procesmatig en budgettair. Idealiter wordt het coalitieakkoord in 2022 geformuleerd langs de lijnen van Brede Welvaart, zodat ook de daarop gestoelde bestuurlijke cyclus daarop kan worden ingericht. Vanzelfsprekend zal dit niet alles direct optimaal kunnen functioneren, een lerende houding is daarom passend.

Strategisch (tijdshorizon voorbij 4 jaar):

1. Herkenbare borging binnen strategische kader DFM (jaarplannen, perspectiefnota, coalitie afspraken, ..)
2. Zie bijlage 6 voor praktische doorvertaling voor agenda 2022 op weg naar 2023
3. Ontwikkelen van specifieke strategische brede welvaarts agenda voor DFM.

Tactisch (tijdshorizon tot 4 jaar):

1. Aanstellen programmaleider die in opdracht van directie werkt
2. Inregelen van een ‘regietafel’ waar nieuwe opgaves worden gepositioneerd binnen DFM. Prioriteit, capaciteit, etc. Dit leidt tot programma agenda. Toezien dat beleidsopgaves die bij de regie-tafel voorbij komen voldoen aan Brede Welvaart afwegingskader.
3. Uitvoeren van Brede Welvaart Analyse vanuit huidige perspectief. Inregelen tot jaarlijkse ‘update’ met partners (CBS / FSP e.a.)
4. Aanvullende analyses laten maken van 2022 thema’s (zie route 1) waarmee we brede welvaart als kader willen implementeren binnen DFM.

Operationeel (tijdshorizon tot een jaar):

1. Communiceren intern/extern over voortgang brede welvaart binnen beleidsdossiers.
2. Administratief borgen in b.v. ‘opleg’ formulieren bij interne stukken dat medewerkers steeds gewezen worden op brede welvaart in steek.

Route 3 - Communicatie

Brede welvaart wordt het kader voor het communicatiebeleid, intern en extern. Beleidsvoornemens en resultaten worden uitgedragen langs deze lijnen. Het verdient aanbeveling dan ook de wijze waarop de gemeente zijn verschillende kanalen vormgeeft onder de loep te nemen. Een visie gericht op de lange termijn en brede welvaart, leent zich ook voor moderne methoden zoals de happy activist, statistisch onderbouwde communicatie en communicatie die inzichtelijk maakt waar de gemeente nu staat en morgen gaat doen.

Strategisch (tijdshorizon voorbij 4 jaar):

1. Branding DFM laten aansluiten bij brede welvaart ambitie (zowel houding als inhoud)
2. Aansluiting bij SDG netwerk van Nederlandse gemeentes

Tactisch (tijdshorizon tot 4 jaar):

1. Jaarverslagen / uitingen ordenen langs brede welvaart thematiek
2. Twee wekelijks Brede Welvaart Nieuwsjournaal DFM
3. Verbeelden van brede welvaart (via b.v. kunst-cultuur-..)
4. DFM Boekje maken met 'wat doen we al aan SDG's in onze gemeente? Gericht op globale doelen die in zijn lokale context heel tastbaar zijn. Van lokale energie coöperatie (SDG-7) tot dorpstuin (SDG-12), van elektrische buurtbus (SDG-11) tot brede welvaart beleid bij bedrijven.
5. Communicatie inrichten op quadruple helix partners. Dus burgers, overheden, kennis/onderwijs en ondernemers.

Operationeel (tijdshorizon tot een jaar):

1. B.v. in nieuwsbrieven aandacht per brede welvaart thema besteden. Hoe scoren we? Welke transitie hebben we mee te maken. Welk beleid zetten we daarvoor uit?

Route 4 - Ontwikkelprogramma

Het ontwikkelen van een gezamenlijke visie op brede welvaart stelt ook eisen aan de omgang van burgers, ambtenaren en bestuurders met elkaar. Wat wordt er anders in handelen en gedrag? Hoe beïnvloedt de visie onze manier van werken? Welke skills zijn nodig? Hoe wordt de interne cultuur? Het is passend hierin instrumenten te introduceren als een Raad van de Toekomst, nieuwe vormen van burgerparticipatie of versterking van lokale democratische structuren als plaatselijk belang of maatschappelijke organisaties. Waar nodig kan dit worden aangevuld met trainingsprogramma's en cultuurtrajecten.

Strategisch (tijdshorizon voorbij 4 jaar):

1. Ontwikkel netwerk van brede welvaart kennis-overheids partners
2. Ontwikkel 'gereedschapskist' om brede welvaart aanpak voor gemeenschappen (hoe?)

Tactisch (tijdshorizon tot 4 jaar):

1. Inbrengen in het lopende cultuurprogramma van DFM
2. Pak drie dorpen en implementeer de brede welvaart aanpak
3. Ontwikkel methodieken om van onderop

Operationeel (tijdshorizon tot een jaar):

BIJLAGE 5

Voorzet brede welvaart rol matrix

Leeswijzer:

Deze bijlage is bedoeld als aanzet richting implementatie. We illustreren daarmee de manier waarop je vanuit de SDG-transitieperspectieven kunt kijken naar welke rol je als gemeente binnen die transitie speelt.

Brede welvaart verantwoordelijkheid

Het vormgeven van de brede welvaart samenleving als overkoepelend doel is niet alleen de verantwoordelijkheid voor overheden. Het is het samenspel van overheden, ondernemers, burgers en kennis/onderwijs instellingen, de zogenaamde quadrupel helix. Daarbij is een permanent bewustzijn nodig van de eigen invloedssfeer. Veel bewegingen kunnen alleen beïnvloed worden via interbestuurlijke relatie tot Europees, landelijk, provinciaal en gemeentelijk beleid. Daarbinnen is het van belang te weten wie is verantwoordelijk voor wat en vanuit welke rol.

SDG	TRANSITIE	INDICATOR	BETEKENIS VOOR DFM			
			Brede Welvaart Indicator	Rechtmatige overheid	Presterende overheid	Samenwerkende overheid
1						
2						
3						
4						
5						
6						
7	Van fossiele naar duurzame energie	CO2 emissie per inwoner		b.v. eigen DFM-auto vervoer verduurzamen	b.v. stimuleren elektrisch autorijden	
8						
9						
10						
11						
12						
13						
14						
15						
16						
17						

BIJLAGE 6**Voorzet voor bestuur cycli voor het DFM-planproces voorjaar 2023****PROCES PERSPECTIEFNOTA 2023 & PROGRAMMABEGROTING 2023****Januari/ februari 2022**

Opstart van het perspectiefnota 2023 proces

Jan – mrt. 2022

De perspectiefnota 2023 met de verschillende categorieën (o.a. wettelijke -, autonome ontwikkelingen, nieuw(e) beleid/ plannen, wensen, ..) wordt in januari opgestart. De nota wordt opgesteld voor de periode 2023-2026 met in acht name van de vijf programma's:

1. Bestuur en Organisatie
2. Ruimte
3. Economie
4. Leefbaarheid en Onderwijs
5. Sociaal domein

De programmacoördinatoren i.s.m. de diverse teams en financieel beleid zijn in de lead voordat e.e.a. in concept in de directie wordt besproken.

Maart/April 2022: Directie

In een aantal sessies wordt de concept-perspectiefnota 2023 besproken en opgesteld. Vervolgens wordt de definitieve nota bij het college aangeleverd.

Mei- begin juli 2022

Bestuurlijk proces via B&W en raad en vervolgens in juli '22 raadsbesluit.

Augustus- sept 2022

Maken Programma begroting 2023 (periode 2023-2026) op basis van perspectiefnota, aangevuld met enkele noodzakelijke aanpassingen (bijv. de meircirculaire/ algemene uitkering van het Rijk). Ingevuld langs zogenaamde programma's: zie de 5 eerdergenoemde programma's. De begroting loopt, net als de perspectiefnota, via de directie naar het college.

Sept-oktober 2022

Bestuurlijk proces besluitvorming B&W / Raad

Half november 2022

Proces gereed en de programmabegroting wordt ter goedkeuring bij de provincie aangeleverd.

LANGE TERMIJN AGENDA

De LTA betreft de bestuurlijk afspraken tussen college en raad en wordt per programma inzichtelijk gemaakt (de voortgang wordt 1x per kwartaal gerapporteerd)

RAPPORTAGE

Er zijn drie *() voortgangsrapportages per jaar (t/m april, t/m augustus en over het gehele jaar, deze laatste rapportage betreft het Jaarverslag en is incl. de accountantscontrole).N.a.v. een rapportage (door de raad vastgesteld) kan eventueel nog een begrotingswijziging nodig blijken te zijn.

ROUTE VISIE PROCES

Voorstel route voor borging visie project binnen genoemde cyclus

Besluit december 2021

Uitgangspunt is dat de visie vanaf 2022 onderdeel wordt van de lange termijn sturing van DFM. Voorstel is over de inhoud van de visie een B&W raadsbesluit te nemen in december 2021. Ook met als doel dat het dan gebruikt kan worden als ‘bodemplaat’ voor de coalitievorming gekoppeld aan de gemeentelijke verkiezingen (voorjaar 2022)

Vorbereiding perspectiefnota 2023

Parallel kan in januari 2022 voor de implementatie van de visie een uitwerking gemaakt worden (inclusief begroting) die ingebracht kan worden in het perspectiefnota proces voor 2023 (programma lijn ‘bestuur’).

Startmiddelen 2022

Naast die voorbereidingen voor o.a. financiën in 2022 kan overwogen worden om in de tussenrapportage van april 2022 (via een begrotingswijziging) een startbudget te regelen waardoor de implementatie van de visie vanaf half 2022 verder vormgegeven kan worden. E.e.a. overigens wel afhankelijk van het (dan voorziene) jaarresultaat in 2022 en besluitvorming van de raad.

BIJLAGE 7**Voorzet hoe breng je brede welvaart beleid naar de praktijk?****SDG-7 thema 'duurzame energie'**

Een voorbeeld van een brede welvaart thema is de energie-transitie (SDG-7). Hoe bewegen we van een op fossiele energie gebaseerd energiesysteem naar een duurzame variant. Welke processtappen kun je doorlopen om tot hernieuwd beleid te komen voor deze energieopgave?

Stap 1: analyse van waar staan we als DFM?

Uit Monitor Brede Welvaart (CBS) voor DFM blijkt dat per inwoner de relatieve CO2 uitstoot hoog is. Deze indicator zegt iets over de energie uitdaging van DFM die de brede welvaart indicator voor SGD-7 agendeert.

- 13,6 kg CO2 equivalenten per inwoner (2020)
- DFM daarmee op plaats 306 van 355 Nederlandse gemeentes

Stap 2: analyse van de oorzaak

Oorzaak van deze relatief hoge uitstoot per inwoner is bijvoorbeeld het grotere gemiddelde aantal autokilometers wat gereden wordt per inwoner. Passend bij het plattelandskarakter van de gemeente DFM.

Stap 3: met welke transitie hebben we bij SDG-7 (duurzame energie) te maken?

Op weg naar 2030 een transitie naar duurzame mobiliteit een belangrijke opgave. De verdere elektrificering van de auto's is daarvan een belangrijke opgave.

Stap 4: welke rol speelt DFM bij de energie transitie?

DFM heeft o.a. t.a.v. de RES-opgave een eigen verantwoordelijkheid en die wordt mede bepaalt door b.v. de toename van elektrische auto's in de gemeente en op welke manier de gemeente inzet op b.v. elektrische oplaadpalen in haar publieke ruimte.

Stap 5: prioriteer en bepaal de DFM rol

Prioriteer: welke transities zijn naar verwachting relevant voor de gemeente (naar b.v. verwacht impact, rol, verantwoordelijkheid, urgentie, ..) en met welke ambitie wil de gemeente hier wel/niet op inzetten? En maak specifiek welke rol de gemeente wil spelen t.a.v. de specifieke transitie (stimulerend, wetgevend, ..)

Stap 6: stel DFM-beleid op

Formuleer binnen die ambitie het beleid voor de komende jaren. Dus wat gaat de gemeente doen vanuit zijn rol binnen het betreffende transitie thema om de geformuleerde ambitie te realiseren?

Stap 7: toets beleid op andere brede welvaart aspecten

Toets de gekozen beleidsrichting/ oplossing aan andere brede welvaart criteria (b.v. de 17 SDG perspectieven). Draagt de oplossing in positieve of negatieve zin bij aan andere brede welvaart indicatoren? Maak dit per beleid inzichtelijk zodat politiek/bestuur op basis van die brede welvaart analyse haar besluit kan nemen.

Stap 8: kleur beleid in vanuit gewenste interne / externe uitstraling

Inkleuring van de transitieopgave via de aspecten kleurrijk, noflik, actief en samen kunnen in bovenstaande transitierol nog een accent leggen. B.v. door die elektrificering ook spannend te maken en b.v. in te zetten of 'challenges' gericht op actieve inzet van bewoners bij het onderwerp.